

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE
Ústav jižní a centrální Asie, obor mongolistika

UŽITÍ VLASTNÍCH OSOBNÍCH JMEN U MONGOLSKÝCH NOMÁDŮ
Z HLEDISKA KULTURNÍCH SOUVISLOSTÍ

Praha, 2008

Vypracovala: Eva Obrátilová
Vedoucí práce: PhDr. Alena Oberfalzerová, PhD.

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité zdroje.

V Praze dne 15.5.2008

Eva Obrátilová

Za mnohé rady a připomínky děkuji vedoucí bakalářské práce PhDr. Aleně Oberfalzerové, PhD, Doc. Dr. Z'. Luvsandorz'ovi, Mgr. Danielu Berounskému, PhD. a PhDr. Lygžimě Chaloupkové.

Obsah

0. Úvod	5
1. Teoretická východiska	7
1.1 Vlastní osobní jména	7
1.2 Význam vlastních osobních jmen v mongolském kulturním prostředí	10
1.3 Metodologie práce	15
2. Vlastní osobní jména užívaná v Mongolsku	16
2.1 Historický vývoj	16
2.2 Oficiální forma mongolského jména	19
2.3 Tradice při vybírání a dávání jména	21
2.3.1 Kdy se jméno dítěti dává	21
2.3.2 Kde je dítě pojmenováno	21
2.3.3 Jak se jméno vybírá a kdo ho dává	22
2.4 Tabu spojená s užíváním jmen	26
2.4.1 Nevyslovování jména otce a matky	26
2.4.2 Nevyslovování jména starších a vážených osob	26
2.4.3 Nevyslovování jména dítěte	27
3. Typy mongolských vlastních osobních jmen	29
3.1 Laskavá oslovení	29
3.2 Rodné jméno	30
3.2.1 Rozdělení rodných jmen ze sémantického hlediska	30
3.3 Příjmi a přízviska	43
3.4 Přezdívky	44
3.5 Tituly a čestná jména	46
4. Závěr	47
Seznam použité literatury	49
Seznam informátorů a konzultantů	51
Transkripce a použité zkratky	52
Fotografická příloha	54

0. Úvod

V kultuře mongolských nomádů platí silná víra v sílu slova, v magickou moc vysloveného. Tato víra se promítá do každodenního života, a tak i do používání osobních jmen a vlastních jmen vůbec. Těžký život ve stepi v náročných přírodních podmínkách je příčinou mnoha obav o život, dobré zdraví a spokojené žití potomků. Od nejranějšího věku je život jedince ve stepi svázán s dodržováním mnoha tradic, ponaučení i zákazů, které mu mají v úspěšném žití napomáhat. Tradice a tabu, vážící se k vlastním osobním jménům jsou toho názorným příkladem.

Slovní zásoba současných mongolských jmen navazuje na starou tradici a zvyky se jmény spojenými. Přestože osobní jména podléhala postupem času vlivu upřednostňování tibetštiny, sanskrtu a v multikulturním prostředí nomádů přejímala do svých tvarů i kořeny a sufixy jmen sousedních kultur, dochovalo se ve slovní zásobě mongolštiny mnoho jmen, v jejichž významu se odráží nejstarší představy o světě. Ta jsou doložitelná od nejstarších dob, z nichž se zachovaly písemné památky. Ve slovní zásobě mongolských osobních jmen se odráží způsob života a myšlení, obavy a hodnoty, které nomádská společnost uznávala, a lidé, žijící v Mongolsku kočovnickým způsobem života, stále ještě uznávají. Některé tradice přetrvaly a přenesly se i do způsobu života ve městech, zde je ovšem patrná tendence k upouštění od jejich dodržování.

Ve své práci se snažím ozřejmit fungování mongolských vlastních osobních jmen ve společnosti, které je odlišné od českého kulturního prostředí, a s tím související i odlišný oficiální tvar osobního jména Mongolů (rodové jméno + jméno po otci / matce + vlastní osobní rodné jméno).

V první kapitole se zabývám vymezením pojmu vlastního jména a osobního jména a uvádím možné náhledy odborníků z řad lingvistů, antropologů, etnologů i filozofů na jeho pojetí. Pro tuto potřebu přebírám informace z článku Doc. Vrhela, ve kterém názory nejvýznamnějších představitelů daných oborů srovnává. Důležitým poznatkem je obrovský posun ke komplexnosti v náhledu na vlastní jména ve všech zmiňovaných naukách od konce 19. století do dnešní doby. Etnologické pojetí vlastních jmen nejen z hlediska inherentního propojení osoby a vlastního jména (Frazer, Lévy-Bruhl), ale i pokusy o klasifikaci osobních jmen v souvislosti s jeho postavením v dané společnosti (Lévi-Strauss) a jejich posuzování jakožto indikátorů osobnosti (Geertz).

Mezi jazykovědci lze nalézt společné názory, přispívající k jednoznačnějšímu vymezení a definici vlastního jména. Důraz se klade na funkci diference, individualizace

jednotliviny pomocí jednoho nebo více jmen, denotativní charakter bez vázání asociací na svůj význam a specifické lexikální vlastnosti vlastních jmen. Toto vymezení neplatí pro mongolská vlastní jména beze zbytku, ta jsou často motivována, spíše konotativního charakteru, zároveň splňují požadavek na rozlišování jednotlivin v celku a individualizaci osob ve společnosti (Blanár, Svoboda).

Z perspektivy logiky a analytické filosofie se od definování vlastního jména jakožto konstantních, nekomplexních singulárních termínů přiřazovaných jednomu objektu (Lévi-Strauss, Grice) nabízí i možnost pojímat je za volné proměnné, které teprve pomocí referenční akce uživatelů jazyka získají svou interpretaci (Burge, Russel, Quine).

Uchopení problematiky osobních jmen je možné z mnoha hledisek, upřednostňuji lexikální hledisko, neboť přes sémantické významy lze nejlépe ukázat na podobné chápání funkce osobních jmen v dávných dobách v mongolském i českém kulturním prostředí a na odklon v přístupu k osobním jménům, který se postupem času vyvinul.

Jádro práce (druhá a třetí kapitola) tvoří popis fungování osobních jmen v mongolské společnosti, zvyky, tradice a tabu, které se k nim váží. Velká část z nich vychází ze snahy o ochranu dítěte před negativními zlými silami, patří mezi ně: vybrání rodného jména s vhodným významem pro dítě, změna jména dítěte jestliže je nemocné nebo jinak neprospívá, užívání jmen ochranných a zástupných z důvodu snahy oklamat zlé síly. Neméně důležité je i tabu vyslovování jmen rodičů či významných a ctěných osob, z důvodu prokazování úcty. Užívání různých typů osobních jmen, mimo oficiální rodové jméno, jméno po otci a rodné jméno to mohou být rozmanité přezdívky, přízviska, tituly, hypokoristika a tabuizovaná jména, ukazují na silnou pojmenovací potřebu a individualizaci osoby od nejstarších dob dodnes. Významy jmen dokládají přenesení apelativního označení určitého pojmu na konkrétní osobu, a to na základě jejich vzájemných metaforických či metonymických souvislostí. Tyto souvislosti jsou pomyslné u rodného jména, neboť ve většině případů se jedná o přání do budoucnosti, také ovšem mohou mít zcela reálnou očividnou souvislost. Na příkladech konkrétních jmen se snažím ukázat významovou rozmanitost, nevídanou v české slovní zásobě jmen.

Práce by měla napomoci pochopení odlišného vnímání osobního jména jedince v mongolském a českém kulturním prostředí a orientaci v mnoha typech mongolských jmen a jejich užití. Zaznamenává tradice a zvyky, z nichž některé přestávají být v současné době dodržovány a v blízké době možná vymizí úplně. Do budoucna by měla sloužit jako teoretické východisko pro výzkum tradic a tabu spojovaných s vlastními jmény nomádských Mongolů v konkrétních lokalitách.

1. Teoretická východiska

1.1 Vlastní osobní jména

Pro vymezení pojmu „vlastní osobní jména“ použiji nejprve informace z prací českých a slovenských lingvistů (hl. Svoboda 1964). Tato teoretická východiska se pokusím uplatnit v posuzování vlastních osobních jmen mongolštiny. Jsem si vědoma toho, že se tyto teoretické náhledy nedají beze zbytku aplikovat na mongolský jazyk, ale výsledek, který z takového srovnání vyplyne, může pomoci k pochopení postavení a funkce vlastních osobních jmen v mongolském kulturním prostředí.

V kategorii vlastních jmen, jakožto jedné ze dvou základních skupin podstatných jmen¹, lze najít dvě významné podskupiny, a to vlastní jména neživých věcí a vlastní jména živých tvorů. Mezi vlastní jména neživých věcí lze zařadit především místní jména (obydlená lidská sídliště) a pomístní jména (neobydlená místa), tedy zeměpisné názvy. Názvy zvířat, jména národů, kmenů, obyvatel, pohádkových a nadpřirozených bytostí, personifikovaných věcí, ale hlavně osobní jména spadají do skupiny vlastních jmen živých tvorů.

Ve slovanských jazycích se pro nauku o vlastních jménech lidských používá termínu antroponomastika, antroponymie, antroponymika a onomastika v užším smyslu slova. Antroponyma (vlastní jména lidská) lze rozčlenit na etnonyma (jména příslušníků národů, národností, kmenů), demografická jména (jména obyvatel měst, vesnic, místních částí a zeměpisných míst) a jména osobní (jména jednotlivců, antroponyma v užším smyslu slova).

U jmen osobních se dají vyčlenit rodná jména² (většinou jednojmenná, člověk je dostával po narození, za křesťanství při křtu), příjmi (doplňková jména, připojovaná k rodným jménům domácího i cizího původu, zprvu neustálená a nedědičná), příjmení (dědičná jména, jejichž tvar se vyvinul z příjmi za nutnosti blíže specifikovat jednotlivce). Dále existují přídomky (příjmi feudální šlechty podle sídel), rodové jméno (označuje příslušníky rodu), přezdívký / přízviska (dostává je příležitostně pouze některý jedinec podle vlastností, vzezření, návyků), hypokoristika (mazlivá, lichotná, domácká jména expresivního rázu, většinou krácena z osobních jmen se specifickými příponami). (Svoboda 1964: 9 – 14)

¹ Základní dělení podstatných jmen spočívá ve vymezení dvou skupin: 1. jména obecná (nomina appellativa) a 2. jména vlastní (nomina propria).

² V české terminologii se užívá i pojmu křestní jména, což není zcela odpovídající název pro rodná jména nepokřtěných osob jak v českém, tak zejména i mongolském kulturním prostředí.

V mongolské slovní zásobě vlastních osobních jmen lze najít zástupce pro všechny výše zmíněné skupiny, s výjimkou příjmení. Místo příjmení se pro bližší identifikaci jedince používá jméno po otci / matce a rodové jméno. Také křestních jmen v plném smyslu slova bude v mongolské společnosti velice málo, i když se nedá vyloučit, že s příchodem misionářů a zavedením různých křesťanských církví a sekt se tato jména nezačala vyskytovat.

Autorů, kteří se zabývají problematikou vlastních jmen, mezi nimi i osobních jmen, a hledisek, z nichž se dá tento studovaný objekt pojmout, je velice mnoho. Docent Vrhel rozděluje tyto názory do tří velkých oblastí podle úhlu pohledu, z něhož jsou vlastní jména uvažována. Vyčleňuje studium vlastních jmen z perspektivy logiky a analytické filosofie (1), lingvistiky (2) a etnologie – moderní a klasické (3).

V oblasti perspektivy logiky a analytické filosofie zmiňuje Doc. Vrhel zejména vzájemně polemizující názory Russela a Lévi-Strausse, kteří se zajímají o vztah apelativ a proprií a jejich vzájemné vztahy. Pojetí vlastních jmen v roli konstantních, nekomplexních singulárních termínů přiřazovaných jednomu objektu (Lévi-Strauss, Grice) se mu zdá nedostatečné, jako příhodnější se ukazuje nesoustředovat se na ně jako na individuové konstanty, nýbrž na volné proměnné, které teprve pomocí referenční akce uživatelů jazyka získají svou interpretaci (Burge, Russel, Quine).

Při analýze vlastního jména z lingvistického hlediska jsou především zmiňovány práce Vincenta Blanára a Stephena Ullmanna. Většina jazykovědců se shodne na těchto několika základních rysech vlastních jmen:

1. Jedinečnost: Apelativa jsou výrazem pro obecné pojmy, vlastní jména uzuálně označují konkrétní jednotliviny. Jsou ovšem zásadně apelativního původu.
2. Identifikace: Hlavním podstatným úkolem vlastních jmen je identifikovat, odlišovat jednotliviny, jednotlivce, jednotlivá místa či zvířata od jiných jednotlivin téhož druhu. Vlastní jména vznikají jako společenská potřeba rozlišovat.
3. Denotace: Vlastní jména pouze denotují, jsou to jediná jména objektů, jež nic nekonotují.
4. Lexikální, fonemické, morfologické a gramatické zvláštnosti: Vlastní jména ruší souvislost se slovní zásobou v různých oblastech. Stanou-li se nesrozumitelná, splňují dobře onomastickou funkci, neboť se s nimi nadále nepojí asociace.

Jako zástupce klasické etnologie pro pojetí vlastního jména se Doc. Vrhel opírá především o práce J. G. Frazera a Lucien Lévy-Bruhla. Nalézají u obou dva typické rysy vlastních jmen, a to nenáhodnost vlastního jména a nerozlučitelné spojení osoby a jejího

jména, v jejímž důsledku vznikají jména posvátná a tabuizovaná. Zvláště názory o inherentním charakteru vlastního jména byly v moderní etnologii kriticky komentovány. Klade se důraz na klasifikaci, vlastní jména jako součást systému významů, individuální jméno je součástí kolektivní apelace, individuální názvy patří do téhož systému jako kolektivní názvy dané kultury, a přes transformace lze přejít z roviny jednotlivin do roviny obecné, rozlišuje se mezi nekronymem, tektonymem a autonymem (Lévi-Strauss). A neméně důležitá je identitní perspektiva Clifforda Geertze. Ten pojímá vlastní jméno jako indikátor osobnosti. Nahlíží vlastní jména podle systému, kterým jsou tvořeny v konkrétní kultuře.

Je patrné, že pohled na vlastní jména může být učiněn z několika velice různých perspektiv, z čehož vyplývá i nejednotnost při pokusu o jejich definici.

1.2 Význam vlastních osobních jmen v mongolském kulturním prostředí

„Protože divoch není s to plně rozlišovat mezi slovy a věcmi, domnívá se obyčejně, že spojení mezi jménem a osobou či věcí, kterou slovo označuje, není jen libovolnou nebo pomyslnou asociací, ale že je skutečným, existujícím svazkem, který oboje spojuje tak, že kouzlo může na člověka zapůsobit stejně snadno pomocí jeho jména jako pomocí jeho vlasů, nehtů nebo jiné hmotné částičky jeho bytosti. Primitivní člověk skutečně považuje své jméno za životně důležitou součást svého já a podle toho s ním nakládá.“³ Takto komentuje James George Frazer v díle *Zlatá ratolest nahlížení přírodních národů a kočovně žijících společenstev na význam jména v jejich životě*. Z výše popisovaného spojení jména a jeho nositele pak vyplývají nesčetné zákazy a případy zvláštního zacházení se jménem a jeho ochrany, které Frazer dále uvádí na příkladech národů z různých oblastí a částí světa.

Přestože Mongolové nemohou být považováni za primitivní⁴ kočovně žijící kmen, právě díky udržení tradičního způsobu života u velké části populace došlo v jejich případě k zachování způsobu myšlení a chování, podmíněných danými přírodními podmínkami. Dodnes se výběru osobního jména přikládá nebývale silný význam a dbá se na vhodnost a patřičnost smyslu, který je ve jménu obsažen. V mongolském kulturním prostředí bylo od nejstarších dob vlastní osobní jméno podle tradičního nahlížení považováno za neoddělitelnou součást jedince. Bylo jakýmsi dalším „Já“ člověka, jeho zástupcem a představitelem. Věřilo se v magickou sílu slova, proto nebylo jmen užíváno pouze k odlišování a označování lidí, ale především jako prostředků, které mohou pomocí své síly působit na vlastnosti člověka, ovlivnit jeho budoucí osud a charakter. Nerozlučnost osoby a jména se projevovala ve víře, že je možné jedince zaklít, uřknout, zehnat mu či zaříkávat ho pomocí znalosti jeho pravého jména. Zároveň je jedince výběrem vhodného jména možno před nemocemi, zlým osudem či kletbami chránit. Tato víra se dochovala dodnes, i když v mírně oslabené míře. V některých kulturách, Frazer uvádí například starověký Egypt, některé indiánské kmeny, africké kmeny a skupiny obyvatel Celebesu, jižní Indie, Kirgizstánu i Albánie, se vyvinuly někdy i velice složité systémy zástupných jmen a příjmí, kterých se užívalo namísto pravého osobního jména. Takto mohl mít člověk během svého života i několik rozličných jmen, podle účelů, ke kterým jich bylo zapotřebí.

³ Frazer, James George, *Zlatá ratolest*, Votobia, Praha 1994, str. 219

⁴ James George Frazer (1854 – 1941), skotský antropolog, zabývající se především magií, totemismem a problematice tabu. Jakožto obyvatel koloniální velmoci na přelomu 19. a 20. století nahlíží, rozděluje a popisuje etnické skupiny a národy jako primitivní nebo kulturně rozvinuté, jak bylo na konci 19. století v kruzích britských antropologů rozšířené. Proto Frazer označuje mnoho přírodních a nomádských národů za primitivní.

V Mongolsku se kromě tradičně dávaných rodových jmen a osobních jmen daných dítěti po narození, můžeme setkat s celou řadou dalších typů jmen, používaných jak pro oficiální tak i neoficiální příležitosti. Jako příklad může sloužit vlastní zkušenost paní Cecegmaagiin Davaanyam (35 let). Ta dostala jméno, které vybral její otec a podle kterého ji doma oslovovali Davaanaa. Když jí bylo sedm let, zapsala ji matka ve škole pod jménem Cogtuyaa, které používá jako jméno úřední, má je uvedené v občanském průkazu a užívá jej v práci. Bývalí spolužáci a spolupracovníci ji proto oslovují Coomoo.⁵

Problematikou mongolských osobních jmen se v několika posledních desetiletích podrobně zabývá Prof. Z'ambaldorz'iin Serz'ee. Působí na Katedře mongolského jazyka a kultury Mongolské státní university v Ulaanbaataru a jeho přednášky se týkají mongolského jazyka, historie a především reálií a tradičních zvyklostí.

V předmluvě své knihy „Mongol hunii ner“ se zmiňuje o nedostatečném zájmu mongolských jazykovědců o průzkum vlastních jmen, rovněž i genealogie rodových jmen v mongolštině. Vlastní jména nazývá „bohatstvím mongolského jazyka“, a i při vzrůstajícím zájmu lingvistů o tuto oblast výzkumu upozorňuje na její dosavadní nedostatečné podrobné studium. V 80. letech 20. století se proto rozhodl záznamy jmen sbírat, shromažďovat a posléze vyhodnotit.

Ve své studii zpracovává pouze soudobá rodná jména, zabývá se jejich kořenovou strukturou, významem a původem. Oblast rodových jmen, jmen po otci, vlastních osobních jmen užívaných v historicky starších dobách, přezdívek a jmen tabuizovaných zmiňuje jen v krátkosti, neboť ji rozpracovává ve svých dalších studiích.

V úvodní kapitole vysvětluje základní terminologii, používanou dále v knize pro popis vlastních jmen, a zdůrazňuje význam síly jména pro svého nositele v mongolské kultuře. Vychází z výzkumu akademika Luvsanvandana a rozlišuje dvě základní skupiny jmen slovní zásoby mongolštiny, **označující jména** (obecná jména) a **vlastní jména**, a dále je vymezuje v pěti hlavních bodech, které rozpracovává:

1. Označující jména popisují reálné věci, skutky a jevy světa, které lze pojmenovat i pomocí jejich částí, vyvolávají obecnou představu. U vlastních jmen je hlavní jejich odlišující schopnost obecných pojmenování, jsou velice konkrétní.

⁵ Z rozhovoru, přiznaného s informátorkou paní Cecegmaagiin Davaanyam v okresu Bats'iret kraje Hentii v květnu 2007.

2. Označující jméno si spojíme s jasnou představou. Vlastní jméno nepřibližuje pojem, nemusí mít jasný význam.

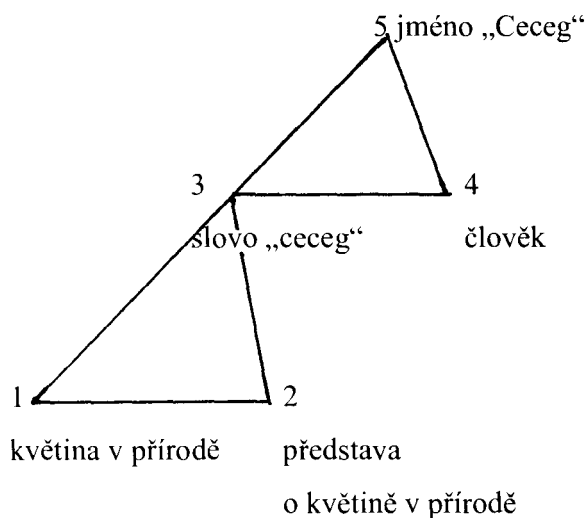
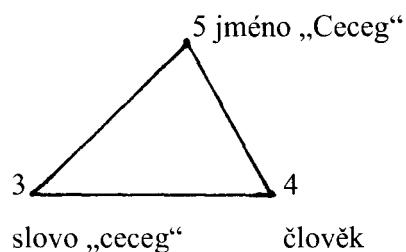
3. Jako první existovala obecná pojmenování – označující jména, vlastní jména jsou od nich odvozená. Ovšem ne všechna označující jména mohou být použita pro funkci vlastního jména, záleží přitom na zvycích a pojetí světa dané kultury.

4. Označující jména nelze vybírat náhodně při pojmenovávání světa. Vlastní jména lze libovolně vybrat, nepodávají zprávu, ovšem to v mongolském kontextu neplatí zcela.

5. Ještě než „něco“ získá vlastní jméno, lze jej určitě pojmenovat jménem označujícím.

Pro znázornění síly významu jména v mongolské kultuře používá schéma neodmyslitelné propojenosti představy reálné květiny v přírodě se jménem člověka „Ceceg“.

Dvě roviny jména:

Při vyslovení jména Ceceg si posluchač v prvním plánu spojí jméno s danou osobou, v druhém plánu má ale představu květiny, vztahující se na obecné jméno, od kterého bylo jméno vlastní odvozeno. Tu si nemusí s daným člověkem obligatorně spojit, ale jméno Ceceg je, možná jen v podvědomí člověka, spojováno s patričním obecným jménem a jeho konotacemi. Zdá se, že mongolská osobní jména jsou motivovaná ve větší míře než jména česká.

Po úvodu následují tři velké ucelené kapitoly, v nichž autor vlastní jména třídí z různých jím zvolených hledisek.

V první kapitole člení vlastní jména dle hlediska morfologického na jednočlenná a složená. Jednočlenná, obsahující jen jeden slovní kořen, dělí poté na jména sestávající pouze z kořene slova a na jména tvořená kořenem a příponou, a ty rozčleňuje na podskupiny podle slovních druhů. Složená dělí podle počtu slovních kořenů na jména složená ze dvou kořenů a jména složená ze tří kořenů. Zmíněna jsou i jména sestávající z více za sebou řazených kořenů, dávána často v období 18. – 20. století ve spojitosti s buddhismem, která se v současnosti už téměř nevyskytují.

Druhá část první kapitoly se zabývá vlastními jmény z genealogického hlediska. Autor podrobně člení slovní kmeny jmen podle jejich původní patričnosti do mongolského, tibetského, sanskrtského, ruského a dalších jazyků a snaží se vyjmenovat i všechny varianty jména se stejným kořenem a lišícími se příponami. Pokouší se o výčet možností s příklady, jaké slovní kořeny jmen se mohou pojit s jakými příponami. Dále uvádí kombinatorické možnosti jmen sestávajících ze dvou a tří kmenů rozdílných jazyků a uvádí k nim příklady. Zabývá se i kombinací kmenů, patřících k různým slovním druhům, a syntaktickými vztahy a vazbami mezi slovními kořeny složených jmen.

Ve druhé kapitole rozčleňuje autor jména ze sémantického hlediska, přičemž vyděluje osm významových skupin. Některé skupiny dělí dále na podskupiny podle významových nuancí a ke každé uvádí příklady z masy sesbíraných jmen. Zvláště u jmen složených tak dochází k jejich nejednoznačné zařaditelnosti do předem vymezených skupin.

Třetí kapitola se zabývá slovní zásobou vlastních jmen přejatých z cizích jazyků. Autor vyhodnocuje seznamy náhodně vybraných věkově ucelených skupin z let 1963, 1970 a 1972 a srovnává, která jména s mongolskými, sanskrtskými a tibetskými kořeny si významově vzájemně odpovídají, a jak jsou procentuálně zastoupena v populaci. Tato jména člení podle sémantického a morfologického hlediska, snaží se je zpřehlednit a více čtenáři přiblížit a zařadit do předešlého kontextu. Připojuje i seznam jmen přebráných z evropského prostředí a jejich etymologie.

Práce profesora Serjeeho je podrobnou lingvistickou studií, zabývající se mongolskými rodnými jmény. Autor dokazuje nesmírnou různorodost mongolských jmen, ať už v rovině morfologické, sémantické, syntaktických vztahů či etymologické, čtenáři pocházejícímu z evropského kulturního prostředí v tak široké míře neznámou. Nezabývá se ovšem tradicemi a zvyklostmi souvisejícími s osobními jmény. Zmiňuje je pouze u některých příkladů, pro osvětlení funkce jména a jeho významu pro konkrétního člověka. Jakožto mongolský autor se právem vyjadřuje k chápání rodného jména v mongolské kultuře.

1.3 Metodologie práce

Při shromažďování poznatků a informací, týkajících se vlastních osobních jmen obecně nebo konkrétně mongolských osobních jmen, jsem především čerpala z publikací souvisejících s touto problematikou. Takto nabyté informace jsem si poté ověřovala v rozhovorech s rodilými mluvčími. Na některé zvyky a tabu jsem narazila při studijním pobytu v Mongolsku 2007/2008, kdy jsem pořídila na téma osobních jmen několik rozhovorů s obyvateli Ulaanbaataru, okresu O'lzii kraje Arhangai a okresu Bats'iret kraje Hentii. Tyto výpovědi jsem poté konfrontovala se studii o mongolských jménech prof. Serz'eeho a H. D. Enhbata. Jejich publikace neobsahují mnoho příkladů a popisů zvyků, souvisejících s užíváním osobních jmen, zmiňují je spíše okrajově a nepopisují je podrobně. Proto jsem do své práce zařadila i některé zvyky, o kterých se dotazovaní zmiňovali a nepodařilo se mi je v publikacích dohledat. Zároveň po konzultacích s Doc. Luvsandorz'em jsem vypustila ty, o nichž se zdálo, že nesouvisejí se starými tradicemi a představami nomádských Mongolů, a vypadaly spíše jako pověry, zanesené do mongolského kulturního prostředí nositeli cizí kultury.

Při posuzování a rozboru mongolských osobních jmen přihlížím k jejich morfologickému a sémantickému obsahu a nezabývám se gramatickými, fonetickými, syntaktickými či jinými funkcemi těchto jmen. V sémantické klasifikaci se zabývám jmény utvořenými od mongolských slovních kořenů. Tibetská a sanskrtská jména neuvádím z toho důvodu, že svým významem většinou tvoří ekvivalenty ke jménům mongolským, často to jsou doslovné překlady mongolských jmen. Jména přejatá z cizích jazyků také opomím, neboť se pro svou svázanost s cizí kulturou nehodí pro účel práce. Na mongolská osobní jména nahlížím jako na důležitou součást slovní zásoby usnadňující komunikaci, kde zastávají kromě nominalizace a individualizace i další funkce.

Pro dokreslení a lepší pochopení popisovaných jevů, uvádím u některých příklady sdělené rodilými mluvčími. Pro přepis výpovědí rodilých mluvčích jakož i přepis mongolských jmen, autorů a názvů užívám fonetickou transkripci používanou PhDr. A. Oberfalzerovou PhD, neboť usnadňuje představu českého čtenáře o znění jména.

2. Vlastní osobní jména užívaná v Mongolsku

2.1 Historický vývoj

V popisu historického utváření mongolských osobních jmen budu čerpat a přejímat informace především z práce profesora Mongolské státní univerzity Z'ambaldor'iin Cerz'eeho, který působí na katedře mongolského jazyka a kultury a problematikou mongolských vlastních jmen se zabývá už dlouhou řadu let. V nedávné době publikoval některé dosud přehlížené poznatky a své nové badatelské výsledky v práci „Mongol ovgiin neriin uc'ir“, vydané v Ulaanbaataru 2007.

V mongolském kulturním prostředí kočovnických kmenů se setkáváme s nedostatkem písemných pramenů nejstarších dob, v nichž by se objevovaly záznamy osobních jmen. První dochované památky, související s rozvojem starého mongolského písma, pocházejí z počátku 13. století. Záznamy jmen se objevují v nápisech vytesaných do kamenů a skal nebo na otiscích pečetidel chánů, dochovaných na oficiálních písemnostech. Přestože stále panují dohady o smyslu některých těchto textů, lze v nich jasně a patrně identifikovat jména, o kterých podle dalších pramenů s jistotou víme, že patřila osobám z mongolských kmenů, tedy jména mongolská.

Mezi nejstarší dochované památky mongolského písma patří tzv. „Nápis na Čingischánově kameni“ (C'ingisiin c'uluuni bic'ig). Text na něm dochovaný pojednává o střelci Yisu'ngke-m při návratu Čingischána z vojenského tažení. Další dochované oficiální písemnosti ze 14. století, především dopisy mongolských chánů evropským představitelům církevní i světské moci, dokládají mongolská jména hlavně z řad aristokracie.

Nejobsáhlejším pramenem, poskytujícím hojné doklady o používání a výskytu jmen na území obývaném mongolskými kmeny je tzv. „Tajná kronika Mongolů“ (Mongoliin nu'uc tovc'oo), která se bohužel nedochovala v originále. Přesto slouží jako stěžejní dílo a pramen, z něž čerpají nejen mongolští odborníci. Hlubší zájem o studium jmen z Tajné kroniky Mongolů začal být patrný od dob vyhlášení mongolské nezávislosti v čele s bogdgegénem (1911 – 1924). Po založení samostatného mongolského státu a vyhlášení lidové republiky v roce 1924 se mongolskými jmény z hlediska gramatiky, morfologie, lexikologie i sémantiky začali zabývat mongolští jazykovědci, například B. Rinc'in, C. Damdinsuren. Od 60. let 20. století se začaly objevovat studie a články o mongolských jménech, navazující na předchozí poznatky (N. Z'ambalsuren, C'. Sodnom), které vycházely časopisecky nebo jako součást

odborných vědeckých sborníků. Ucelené knižní publikace s touto tematikou začaly vycházet až po roce 1990 (hl. Z'. Serz'ee).

V Tajné kronice Mongolů se objevují jména osob z řad aristokracie, ale také záznamy jmen prostých lidí a poddaných. V první kapitole je uváděna historie Temüdzinova rodu, přičemž jsou zmiňovány osoby různých mongolských kmenů pravděpodobně až z konce 7. století. Velice důležité bylo uvádění jména mongolského rodu či kmene, ze kterého osoby pocházely. Jména starých rodů a kmenů byla určena především pro elitu šlechty, sloužila k vyjádření původu, ale i patřičnosti, vztahu k určitému rodu či kmeni. Objevuje se zde často sufix –dai /-dei, nahlížený dříve jako jeden sufix, přidávaný ke jménu kmene, odvozeného většinou od jména vládce rodu, který se proslavil. Rodové jméno takového tvaru vyjadřovalo vládnoucí postavení či vztah příslušnosti ke kmeni, od jehož jména bylo utvořeno (Z'.To'morceren, 1974). Podle nového přezkoumání těchto rodových jmen profesorem Serz'eem se ukazuje, že se spíše jednalo o sufixy dva. Ke jménu rodu byl nejprve připojen sufix –d, s významem množného čísla. Tímto jménem se označovali příslušníci daného rodu. K němu byl pak připojen další sufix –ai /-ei, s významem genitivu, který vyjadřoval příslušnost, vztah závislosti k rodu či kmeni. Zároveň platí, že se tímto rodovým jménem označovali nejen lidé, mající přímou vazbu ke kmeni, ale také lidé z jiných rodů, které byli ovládnuty a včleněny do rodu nadřazeného. V této souvislosti je nutné nahlížet také na jména, která se vyskytují bez přípony –dai/-dei, ale svým významem mohou být považována za příjmy či jména rodová (např. lh nuden [Velkooký], Sohor [Slepý], Meht [Švindlíř / Podvodník], Ho'h [Modrý], Bu'duun [Tlustý], atd.), kterých bylo užíváno podobně jako dnešních příjmení v evropské tradici k bližší identifikaci a určení jedince.⁶ Zároveň nelze zcela generalizovat a považovat osobní jména určitých jedinců (O'goodei, Su'beedei, Haraldai) za rodová jména. Při určování, zda se jedná o jméno rodné, rodové, příjmy nebo přezdívku, je tedy nutné sledovat kromě gramatických ukazatelů i kontext, ve kterém je jména užito. Objevuje se mnoho případů používání příjmy nebo jmen rodových zejména pro členy aristokracie, podle rodu či kmene, ke kterému pokrevně patřili, popřípadě byli jeho poddanými. Mongolové tedy svůj původ či příslušnost k rodu velmi dobře znali a dbali na jeho uvádění. To platilo především pro mongolskou aristokracii, jež uctívala své předky a připomínala potomstvu původ rodu. Písemné doklady jmen starých rodů se dochovaly i do pozdějších dob ve starých soupisech obyvatelstva chošúnů.⁷ Lze říci, že rodová příjmení byla

⁶ Serz'ee, Z'.: Mongol ovgiin neriin uc'ir [Význam mongolských rodových jmen]. MUIS, Ulaanbaatar 2007, str.13-15.

⁷ Chošún- administrativně územní jednotka, užívaná na území Mongolska do roku 1929.

používána od konce 7. století až do roku 1925, především pro oficiální účely. Užitím rodového jména jako příjmení se chápala příslušnost k určitému rodu, což bylo otázkou hrdosti a cti.

Vlastní osobní jména Mongolů byla od počátků vystavována konfrontacím s různými cizími vlivy a kulturami. Od 14. století pod silicím vlivem buddhismu se mezi široké vrstvy obyvatelstva dostala jména tibetského a sanskrtského původu, která se dále mísila s mongolskými a vytvářela tak nové tvary jmen, často složených z více kořenů i několikajazyčných. Během mandžuské nadvlády (1691 – 1911) upadalo postupně uvádění rodového jména, místo něj se začalo užívat jméno odvozené od názvu chošunu. Ve snaze získat nadvládu nad mongolskou aristokracií byl zaveden mandžuskou správou systém uvádění jmen podle chošunů. Lidé obyčejného původu uváděli své jméno doplněné o místní údaj administrativně-správní jednotky, ze které pocházeli, byla-li zapotřebí jejich bližší identifikace. Většinou se tedy uvádělo jméno správní jednotky – chošunu ve druhém pádu před osobním jménem dotyčné osoby. Podle správních jednotek byly osoby zanášeny do oficiálních písemností, kronik, soupisů a archivů. Někdy se mohl jedinec blíže určit i jménem otce, byla-li to významná známá osobnost. Takto upadla některá rodová jména v zapomnění.

Proto se po skončení mandžuské nadvlády (r.1911) i nadále v době Autonomní republiky často užívalo spojení jména správní jednotky, odkud člověk pocházel, a vlastního rodného jména jedince. Po vzniku Mongolské lidové republiky a zavedení komunistického režimu bylo vládním nařízením roku 1925 zavedeno povinné užívání příjmení, a to jako jméno otce ve druhém pádu, zřejmě pod silicím vlivem ruské kultury. Staré tradice a vazby na aristokratické rody byly odsuzovány a zatracovány. Lidé se ve strachu z možných perzekucí nehlásili ke starým rodovým vazbám, byť by i vlastnili dokumenty potvrzující příslušnost k aristokratickému původu. Obyčejní lidé písemné dokumenty o svém původu většinou neměli, a pokud se předávaly znalosti o původu členů některé rodiny ústně, zanikla tato tradice během éry komunismu jako nepotřebná. Na mongolskou kulturu začala mít silný vliv ruská tradice uvádění jména otce, postupně bylo pod termínem „ovog ner“, chápaný dříve jako rodové jméno, rozuměno jméno otce, příjmení.

Na konci 60. let si uvědomují někteří mongolští významní myslitelé a lingvisté násilné přerušování tradice rodového jména a začínají vypracovávat soupis rodových jmen jednotlivých krajů a navrhnout jejich opětovné používání, hlavně pro oficiální potřeby (Rinčin: „Urag to'riin uc'ir“ [Význam rodu], 1968). To se podařilo až po vzniku demokratického mongolského státu, Mongolské republiky.

2.2 Oficiální forma mongolského jména

V zákoníku „Zákony mongolské republiky“, vydaném v roce 1996, se v článku „O kultuře“ vybízejí a nabádají všichni mongolští občané ke znalosti svého původu a ke chránění tradic, jakožto národního kulturního dědictví. Dalšími usneseními Parlamentu mongolské republiky a nařízením prezidenta Mongolské republiky z roku 1996, které na tento zákon navazují, bylo ustanoveno obnovení rodového jména mongolských občanů. Vládním usnesením z roku 1997 byla upravena forma povinně užívaného jména mongolských občanů na tvar: ovog ner + ecgiin ner + o'oriin ner

[rodové jméno + jméno po otci / matce + vlastní osobní jméno].

Dále bylo ustanoveno, že každý mongolský občan si má povinně zavést na úřadě rodokmen a postupně jej doplňovat o nové údaje. Určují se také pravidla, jak postupovat při zjišťování rodového jména a jak je vybrat, není-li v rodině známé.⁸ Pro potřeby občanů byla Ministerstvem spravedlnosti ve spolupráci s historickým oddělením Akademie věd vydána v roce 1998 příručka, objasňující potřebu obnovení rodových jmen a jejich kulturní význam. Obsahuje soupisy rodových jmen pro jednotlivé kraje a má být nápomocna při výběru a určení rodového jména jednotlivcům.

Značná část Mongolů si po roce 1996 sama zvolila své rodové jméno, aniž by o patřičnosti k některému z nich měla nějaký doklad. Z nejrůznějších důvodů a pohnutek si mnoho lidí zvolilo toto jméno čistě podle vlastního uvážení a výběru. Užívání rodového jména sice mělo navázat na starou mongolskou aristokratickou tradici, dnes ovšem již nevyovídá o původu obyvatel tak jako dříve.

Při oficiálních příležitostech, představování se a uvádění vlastního jména je největší důraz stále kladen na rodné jméno. Uvede-li cizinec své jméno ve formě rodné jméno + příjmení, dojde často k záměně těchto dvou jmen a cizinec je poté v mongolském prostředí osločován příjmením.⁹ Mongolští autoři vystupují stejně tak jako jakýkoli mongolský občan pod svým rodným jménem, a proto je zavedeno uvádět v seznamech literatury nejprve jejich rodné jméno, poté zkráceně pomocí iniciál nebo celým jménem rodné jméno a jméno po

⁸ Oc'ir, A., Serz'ee, Z'.: Mongolc'uidin ovgiin lavlah [Informace o mongolských rodech]. S'UA-iin Informatikiin Hureelen, Ulaanbaatar 1998

⁹ K nepříjemným nedorozuměním mezi mongolskými občany a úřady dochází často v cizích zemích, kdy jsou Mongolům vystavovány neplatné dokumenty, obsahující záměnu nebo zkomolení jmen. Také neexistující kodifikace jedné ustálené mezinárodní formy transkripce mongolštiny do latinky znesnadňuje situaci.

otci, častěji se přidává jen jméno po otci. Na titulech knih se dodržuje oficiální forma jména (rodové jméno + jméno po otci / matce + vlastní osobní rodné jméno). Někteří autoři, zvláště publikují-li cizojazyčně nebo vydávají knihy v zemích s evropskou kulturní tradicí, přizpůsobují tvar svého jména evropskému úzu, často nepřipojují koncovku druhého pádu u jména po otci a dochází tak k nevyjasněné situaci, které jméno je rodné. Také v oficiálních seznamech, např. knihoven, může být mongolské jméno nepatřičně zaneseno pod jiným než rodným jménem. Proto je dobré se na jméno informovat a tvar jména přezkoumat, není-li z něj jasné, kterou část jména osoby vyjadřuje.

2.3 Tradice při vybírání a dávání jména

2.3.1 Kdy se jméno dítěti dává

V nomádské kultuře Mongolů docházelo často v těžkých přírodních i životních podmínkách k úmrtí novorozence. Nezřídka malé dítě nepřežilo ani druhý rok svého života.¹⁰ Proto se s vybráním jména a s pojmenováním dítěte čekalo převážně až do doby po uplynutí jednoho měsíce od jeho narození.

V současné době bývá dítěti jméno dáno mezi třetím a sedmým dnem po narození, což souvisí se zlepšením dostupnosti zdravotní péče a s vývojem poznatků v oblasti medicíny během 20. století. V poslední době se navyšuje počet případů, kdy žena nerodí v nemocnici oblastního centra, jak to bylo podporováno za doby socialismu, ale doma v jurtě tradičním způsobem.¹¹ Obecně platí představa, že do jednoho měsíce po porodu by dítě mělo dostat jméno.

Před narozením by dítěti nemělo být jméno vybráno a nemělo by být oslovováno jménem. V takovém případě by hrozilo, že dítěti bude vybráno nepatřičné jméno, jehož síla významu bude jedince tížit, nebo že by mohly být upozorněny všudypřítomné negativní síly, chtějící dítěti škodit.¹²

2.3.2 Kde je dítě pojmenováno

Dítě bývá ve většině případů pojmenováno doma. Dříve se čekalo určitou dobu, zda-li a jak bude prospívat a poté bylo přistoupeno k jeho pojmenování. V současné době je dítě nejčastěji pojmenováno doma po vyčkání tří až sedmi dnů, popřípadě po propuštění matky z nemocnice a příjezdu domů. Často v den, který láma označí jako příznivý pro tento akt. Zřídka to bývá už v nemocnici. V době socialismu bylo pojmenování dítěte v nemocnici častější, svou roli přitom sehrál fakt, že provádění věšteg bylo lámům zakázáno a status důvěryhodné osoby přebrali lékaři.¹³ Na ty se rodiče obraceli s vírou, že dokáží dítěti vybrat jméno, které bude blahodárné, užitečné a prospěšné a bude jej chránit.

¹⁰ Dítě je podle tradiční představy v okamžiku narození staré již jeden rok.

¹¹ Žena rodí tradičně v kleče, na předem připraveném, sluncem a větrem vysušeném dobytčím trusu (**argal**), který je takto sterilizován, opírá se rukama o převrácený koš na sběr argalu (**arag**). Tato pozice je méně bolestivá a usnadňuje ženě porod.

¹² Více v části 3.2.1.14 Tabuizovaná jména.

¹³ Tito „lékaři“ byli nejčastěji lidé kalmyckého, burjatského ale i mongolského původu, kteří studovali v Sovětském svazu nebo jen navštěvovali tříměsíční lékařský kurz v Ulánbátaru a nedosáhli odborného titulu. Proto by se měli namísto porodní asistenti, sestry a doktoři spíše nazývat „zdravotníci“ či „lékařsky vzdělaní lidé“ na určitém stupni, ovšem Mongolové je v řeči označují souhrnně slovem lékař (**emc**’).

2.3.3 Jak se jméno vybírá a kdo ho dává

V době před rozšířením buddhismu vybíral jméno dítěti nejčastěji někdo ze starších ctěných lidí kraje (nutgiin o'vgo's [dosl. starci rodného kraje / staří lidé rodného kraje]). Nejčastěji ovšem nejstarší členové rodiny (emgen o'vgo'n [dosl. stařenka, stařeček / babička, dědeček]).

Po rozšíření vlivu buddhismu a založení mnoha klášterů na území Mongolska byl nejčastěji k dítěti zván láma astrolog, který prováděl věštbu, podle níž určoval vhodný den pro dávání jména a vybíral vhodné jméno. Často se lidé obraceli s prosbou o vybrání jména na váženou osobu oblasti, ať už z řad aristokracie nojonů či tajdžů nebo z řad vzdělaných či vážených prostých lidí.¹⁴ Jméno mohl vybrat také otec nebo nejstarší vážený muž či žena rodiny. Některé tyto tradice přetrvaly a udržely se dodnes.

Rodiče (eceg eh, aav eez')

Velice často dítěti jméno vybírá a dává otec, matka nebo se po společné rozmluvě na jméno dohodnou. Podle tradice by pak matka měla dítěti do pravého ucha, je-li to chlapec, do levého ucha, je-li to dívka, třikrát za sebou jméno zašeptat. Tento zvyk znala většina dotazovaných Mongolů, ale jen málo z nich jej dodržovalo, a jestliže v některé z rodin jméno dítěti šeptali, tak bez rozdílu pohlaví všem dětem buď jen do levého nebo do pravého ucha. Často jméno jen nahlas vyslovili, někde se této úlohy chopil otec či starší osoba, která jméno vybrala. Dotazovaní o původu a významu zvyku více nevěděli a domnívali se, že jde o starou mongolskou tradici.¹⁵

¹⁴ Mezi vrstvy lámů a aristokratů se dostalo povědomí o jazykových systémech hlásek, rozvíjených v Indii a Číně, zmiňovaných například v díle Sakiapandity Gu'ngiiz'alsana ve 14. století Zu'rhniitolt [Níterná / Hlavní podstata], dochovaného v literatuře 18. století. Postupně se o nich dozvídali i vzdělaní obyčejní lidé, kteří si systém upravovali. Do širšího povědomí nomádů se dostaly už převážně kusé informace, nemající s původní propracovanou filozofií už mnoho společného. Indický systém rozdělení hlásek hovoří o pěti kategoriích, hlásky povětrí, vzduchu, ohně, vody a země, které se pravděpodobně tvoří v hrdle, na špičce jazyka a na měkkém patře, pohyby hlavy, sevřením rtů, špičkou jazyka a zapojením zubů. Jednotlivé kategorie, potažmo hlásky do nich patřící, mohou být vzájemně v přátelském či nepřátelském vztahu. Čínský systém rozděluje hlásky do skupin játra dřevo, srdce oheň, slezina země, plíce železo a ledviny voda. Jak je patrné, vznik hlásek je zde vysvětlován v souvislosti s funkcí vnitřních orgánů a vzájemných vztahů pěti prvků, které se mohou podporovat nebo vylučovat. Proto počáteční hláska jména dítěte mohla být vybírána se zřetelem k hláskám jmen lidí v okolí či vhodně k budoucímu osudu dítěte podle věšty. Tento možný vliv na vybírání vhodného jména by bylo nutné prozkoumat a popřípadě doložit ze starých záznamů v kronikách a archivních spisech, v této práci se chci pouze zmínit o této možnosti.

¹⁵ Pracovnice Orientálního ústavu AVČR PhDr. Lygžima Chaloupková k tomu uvádí, že zvyk šeptání jména novorozenému dítěti do ucha, u chlapců pravého, u dívek levého, se dodržuje i v Republice Burjatsko. Nelze určit, zda je to pozůstatek tradice, svázané s animistickými představami a kultury, nebo zvyk, který se uchytil ve společnosti v době rozšíření buddhismu.

Vážená osoba (hundetgedeg hun)

Rodiče se na volbu jména ptají často vážené osoby, tzn. prarodičů, vážené osoby ze sousedství, někoho ze starších lidí v okolí. Ten jméno vybere a může, ale nutně nemusí být přítomen dávání jména.

„Porodní bába“, lékař (avsan eh / avsan eez' [dosl. [dítě] vzavší matka] / hu'inii eez' [dosl. pupeční matka] / gazar eez' [dosl. matka země / místa / kraje] / eh barigc' [doslovný překlad ruské lékařské terminologie] , emc')

Osoba označovaná jako avsan eez' je člověk z okolí rodičky, který má s porody největší zkušenosti, často to je nejzkušenější žena v okolí, v jurtě, nezřídka i muž – nastávající otec, který pro sebe tohoto označení také užívá. „Avsan eh“ se poté účastní jako nejváženější osoba obřadu prvního omývání dítěte, kdy je dítě 3. den po porodu opláchnuto vodou z místního zdroje, naředěnou s mlékem (hyaaram) nebo se slaným vývarem z ovčího masa.¹⁶ Při této příležitosti může být požádána rodiči, aby jako velice vážená osoba vybrala dítěti jméno.¹⁷ Tato úloha byla hlavně v období po revoluci 1921 přenášena na lékaře, sestry a zdravotní pracovníky, pracující v malých nemocnicích v oblastních centrech sumů, kam ženy musely povinně jezdit rodit i ze značných dálek. V tomto období dostaly některé děti v nemocnici jméno, které vybral lékař na požádání matky, nebo dal lékař dítěti jméno, které rodiče nechali vyvěštit od lámy či sami vybrali. Tento postup mohl být podporován nutností vystavit dítěti rodný list s uvedením plného jména, přičemž další cesta některého člena rodiny do centra sumu mohla být pro rodinu z velké dálky zátěží.

¹⁶ Další dny se dítě omývá černým čajem (har cai) nebo syrovátkou ze sýra (s'ar cu'u) či z tvarohu (s'ar us), které se nechají na pokožce dítěte zaschnout, čímž léčí a pomáhají proti opruzeninám.

¹⁷ O možnosti, že dítěti je jméno dáno při obřadu prvního omývání člověkem, který jej pomáhal porodit a ke kterému má dítě i nadále velice vřelý rodinný vztah, se zmiňuje Mongol yos zans'lin dund tailbar toli [Střední výkladový slovník mongolských zvyků] pod heslem hu'uhdiin ugaalga [Omývání dítěte]. Také H. D. Enhbat (2004) tyto dva zvyky spojuje v jedno. Přitom podle komentáře doc. Luvsandorz'e se obřadné omývání dítěte mohlo uskutečnit, i když dítěti ještě nebylo jméno dáno.

Informátorka Dolgorsu'ren vypráví: „S'ine to'rson hu'udiig ugaagaad, nair hurim hiiz', eh barigz' avsan hu'inii ni ez'id gariin beleg o'gdog baisan. Odo ter ustaad baina. Yo'roosoo baihu'i bolc'ihoz'. Hu'uhdiig doloon honood l ugaadag. Sar bolood l ugaadag. Tiim zans'iltai baisan. Eh barigz' avsan eez'id honinii o'vc'u'u, uuciig o'gdog. Eh barigc' avsan eez' ni hu'udee o'lgiigii ni turban bu'stei ni hiiz' avc'irc' o'gdog.“ [(Dříve) když se mylo čerstvě narozené dítě, pořádala se slavnost a porodní bába dostala dárek (dosl. příruční dárek) od matky. To teď mizí. To už se přestalo dělat. Dítě se mylo až za týden (po porodu). Dokonce někdy až za měsíc. Takový byl zvyk. Porodní bábě, avsan eez', se daruje skopový hřbet a ocas. Porodní bába přináší svému dítěti (tj. dítěti, při jehož porodu asistovala) zavinovačku se třemi pásy, kterou sama připravila]. (Vobořilová 2004: 38).

Z novodobé literatury, týkající se mongolských tradic, a z odpovědí různých informátorů je patrná tendence postupného oklešťování zvyku omývání dítěte a jeho přímého spojování s tradicí dávání jména.

Láma (lam zurhaic', lam bags')

Za doby socialismu byl vliv buddhismu silně oslaben a upadalo tak dříve tolik rozšířené věštění jména pro novorozence. Po roce 1990, konci potlačování a návratu k buddhismu, se mnoho lidí vrací ke staré tradici. Láma astrolog (lam zurhaic') by měl podle roku, měsíce, dne a hodiny narození dítěte sestavit horoskop, podívat se, jaká nebezpečí danému člověku v životě hrozí, a vybrat jméno, které by bylo v souladu s jeho osudem, chránilo ho a bylo mu záštitou. Důležité je také sledovat, co zvláštního se děje v době porodu či v době dávání jména, objeví-li se nějaké znamení, symbol, specifický jev, a co dělá oheň. Láma astrolog musí řadu let studovat, než je oprávněn sestavovat horoskop a vybírat dítěti jméno. Za tímto účelem používá tibetský spis „Vaidurya Karpo“¹⁸. Pravděpodobně se jedná o tajný spis, napomáhající při věštění.

Lámů, kteří by se vyznali do hloubky v astrologii, je ovšem málo, a tak často vybírá jméno i láma, který tuto nauku nestudoval, ale alespoň částečně se v ní vyzná.

Další úlohou, kterou často plní, je vybírání nového jména v případech, že dítě neprospívá, špatně se mu daří nebo je potkalo nějaké neštěstí. V takovém případě je láma požádán o určení příčiny nedobrého stavu a jeho odstranění, jehož jednou možností může být změna jména.

Členové rodiny (např. ah du'u – sourozenci)

V současné době může jméno zvolit i některý mladší člen rodiny, mladší sourozenec, schválí-li poté jméno rodiče, kteří dítěti jméno dají. Jestliže více příbuzných navrhuje různá jména, vybírá se v takovém případě jméno tak, že se jednotlivé návrhy napíší na malé lístečky, každé jméno na dva lístky, ty se stočí či přeloží a dají do velké nádoby, naplněné sypkou syrovou rýží. Pak se nádobou třese, dokud nějaké jméno z rýže „nevyleze“, někdy se třese s nádobou a lístky se vytahují tak dlouho, dokud se jedno jméno neobjeví dvakrát. Nádoba může být i prázdná a jméno se jednoduše losuje. Někdy k tomuto zvyku přistupují rodiče dítěte v případě, nemohou-li se domluvit. V jedné rodině bylo jméno vybíráno tak, že otec a matka napsali každý jedno vybrané jméno na pět lístků a pak střídavě tahali z nádoby, dokud se jedno jméno neobjevilo dvakrát.

Informátoři z různých rodin některou variantu zvyku znali, ale patrně se nejedná o starý zvyk Mongolů, neboť v tradiční nomádské kultuře, kde důležitou roli sehrávalo ústní

¹⁸ Vaidurya Karpo (možný přepis: bai du rya dkar po), autorem je Desi Sangye Gyatsho (sde srid sajsa ggyas mtsho). Jedná se o spis, používaný v tibetském buddhismu pro astrologické věštby.

tradování, je spjatost s písmem a jeho běžným užíváním nepravděpodobná. Spíše došlo v několika posledních desetiletí během pronikání cizích vlivů k rozšíření zvyklosti z Ruska či Číny. O jaký zvyk se původně jedná a odkud pochází by stálo za podrobnější prozkoumání.

Cizí osoba

Mezi informátory se vyskytl případ, že jméno dítěte vybrali žáci otce – učitele, který je o to požádal. Náhodné vybrání jména cizími lidmi je velice ojedinělý případ.

2.4 Tabu spojená s užíváním jmen

2.4.1 Nevyslovování jména otce a matky

Velice silným tabu, které se dodržuje dodnes ve všech částech Mongolska a je velice dobře známé širokým vrstvám obyvatel, je nevyslovování jména otce a matky. Rodná jména rodičů se ctí stejně silně, jako je prokazována úcta těmto osobám. Proto se rodiče doma oslovují příbuzenskými termíny eez'ee [maminko], abaa [tatínku] a mezi lidmi se o nich mluví jako o manai eez' [naše maminka / moje maminka], manai aav [můj / náš tatínek].

Potká-li se jedinec s člověkem, který se jmenuje stejně jako jeho otec či matka, oslovuje jej zástupným jménem hecu'u nertee [Vy / ty s obtížným jménem] a mluví o něm jako o hecu'u nert guai [pán / paní s těžkým / obtížným jménem], např. : „O'noodor hecu'u nert guai irne.“ [Dnes přijde pán s obtížným jménem / tj. ten, co se jmenuje stejně jako otec.]

S tímto tabu souvisí také zvyk, že se dětem nedávají jména jejich otce či matky, aby ostatní členové rodiny nebyli nuceni tato jména vyslovovat.¹⁹

2.4.2 Nevyslovování jména starších a vážených osob

Starší osoby, které jsou vážené, a osoby, kterým je pro jejich původ z proslavené vážené rodiny či skutky prokazována úcta, se také neoslovují jménem, jak je to běžné (Dorz' guai [Pan Dorz'], Suvd bags'aa [Paní učitelko Suvd]), ale pomocí zástupných oslovení: Baaz'aa, Booz'aa, Daaz'aa, Aгаа, Az'aa, Ambaa, Baavaa²⁰. Staří lidé, kterým je prokazována úcta, se mezi sebou oslovují plným rodným jménem nebo přezdívkou, znají-li se od dětství.²¹

Také vyženěné příbuzné rodných bratrů a sester se oslovuje uctivě pomocí zástupných jmen a příbuzenských vztahů. Míra prokazování takové úcty závisí na subjektivním pocitu jedince.

Forma váženého jména a oslovení se tvořila tradičně od posledního jména složeného rodného jména osoby, a to tak, že se použila jen jeho počáteční slabika nebo se k počáteční slabice tohoto jména přidal sufix ya, yo, yu, yu' u mužských osob a sufix ga, ge, go, gu, gu' u

¹⁹ Zvyk, dávat dětem jména po otci, matce, jednom z rodičů otce či matky nebo jiných blízkých příbuzných přišel do Českých zemí až s příchodem a rozšířením biblických jmen z Izraele. V Izraeli je to také nepůvodní zvyk, který se tam rozšířil teprve od 4. století př. n. l. (Salajka 1994:32)

Přestože se dětem nedávají přímo stejná jména jako má otec či matka, mohou obdržet jméno, složené z kořenu jmen otce a matky, například jmenuje-li se otec Ganbat a matka Oyunc'imeg, může dítě dostat jméno Ganc'imeg, je-li to dívka, nebo Oyunbat, je-li to chlapec.

²⁰ Oslovení Baavaa se obvykle používá pro babičku z matčiny strany a je podobné s oslovením „babi“.

²¹ Informátorka Otgonhu'u uvádí, že má tetu, sestru matky, která se jmenuje Bulgan [Sobol / Sobolí]. Je již velmi stará, a tak ji oslovují az'aa, ambaa nejen příslušníci rodiny, ale i cizí lidé. Jen její vrstevníci jí říkají pravým rodným jménem.

ženských osob podle vokální harmonie. Uctivá forma mužského jména Cerendorz' vypadala tedy Doo nebo Doyo, od ženského jména Altannavc' Naa nebo Nagaa. Výjimku ale tvoří jména, obsahující jako svou součást obecné pojmenování, které se může mluvčímu zdát nevhodné pro tvoření uctivého jména, např. tradiční uctivé oslovení od jména Otgonhu'u zní Oyu nebo Ogoo. Záleží tedy také na zvyklostech daného kraje či oblasti.

Suffixy -z'aa, -gii, -gi, (např. v uctivých osloveních Baaz'aa, Doogii, aj.) upravované podle vokální harmonie, se začaly objevovat až od 60. let 20. století vlivem silícího vlivu pronikání prvků ruštiny do mongolského jazyka.

Žáci buddhistické školy dostávají další jméno od svého učitele, související s jejich studiem. Jméno učitele může být součástí takového jména, a pak se tato část jména nevyslovuje, stejně tak jako se nevyslovuje jméno učitele, neboť se ctí jeho osoba. Informátor Pu'revsu'ren uvádí svůj příklad a říká, že mimo své jméno Pu'revsu'ren (celým jménem Nyada Z'argalsaihan Pu'revsu'ren), které mu vybrala babička, užívá ve škole jména Luvsangombo. Protože se ale jeho učitel jmenuje Luvsan, oslovují ho spolužáci jen Gombo.

2.4.4 Nevyslovování jména dítěte

Mongolové věří ve všudypřítomné zlé síly (horlogc' hu'c' / horlogc'id [jedovaté síly / rozsévající jedu] nebo také ho'ndlongiin yum [pohyblivé / aktivní věci]), které se snaží škodit člověku. Disponují jimi vyšší formy démonů (c'o'tgor, mangas, s'ulmas), kteří se pomocí těchto svých služebníků snaží útočit na lidi, způsobují nemoci a nešťastné události a usilují lidem o život. Obzvláště se zaměřují na malé děti, neboť ty jsou jako bezbranné, čisté, nevinné a nezkušené bytosti snadným cílem a nechají se ošálit. (Oberfalzerová 2006: 76 – 88)

Proto byla častá úmrtí novorozenců a malých dětí vysvětlována jako důsledek nedostatečné ochrany před těmito silami ze strany rodičů. Došlo tedy k vyvinutí mnoha zákazů a tabu, týkajících se malých dětí. Jedním z nich je snaha lidí, hl. rodičů neupozorňovat zlé síly na přítomnost dítěte. Proto by se nemělo dítěti dávat jméno ještě předtím, než se narodí. Jednak by se tím mohly upozornit škodící síly na nadcházející přítomnost dítěte a ty by se mohly začít koncentrovat v jeho blízkosti, a také by mohlo dojít k výběru nevhodného jména, které by svým významem mohlo dítě tížit a způsobovat mu nepříjemnosti, nemoc nebo i smrt.

Také v prvních letech po narození je dítě oslovováno jmény zástupnými nebo laskavými, v případě, že špatně prospívá a nedaří se mu, mu je vybráno jméno ochranné, které má mást zlé síly a předstírá, že se o dítě nejedná. K ochranným jménům typu Muunohoi

[Špatný pes], Temeememee [Velbloud a taková podobná zvířata] se často přistupuje v případě, že v rodině již nějaký potomek zemřel.²²

Člověk jménem Buuhu'u [Syn pušky] vyprávěl A. Oberfalzerové příběh svého jména: V rodině zemřelo při porodu předchozí dítě, a tak láma doporučil při porodu vystřelit u jurty z pušky, aby se zlé síly polekaly a místo opustily. Pro ochranu dostalo dítě jméno Buuhu'u, které odhání zlé síly. Aby se ochranná funkce jména umocnila, může být dítě v souvislosti s pojmenováním položeno na chvíli na místo nebo do předmětu, o kterém se věří, že je nečisté a v běžném chodu života se dbá na to, aby se ho člověk nedotkl a nepřešly na něj z věci či místa nečisté, negativní věci (např. žlab, z něž jídá pes apod.).

Dítěti by se nemělo vybrat příliš pěkné jméno, aby nelákalo škodící sílu k aktivitě a neupozorňovalo na přítomnost dítěte. Také jméno, zavazující svým významem k vlastnosti, která se u jeho nositele neprojevuje, může způsobovat potíže a dítěti škodit. V takovém případě je nutné jméno změnit, nejčastěji ho vybere láma a má pozitivní, ale nepříliš silný význam, aby svého majitele netížil.

²² Více o ochranných jménech v kapitole 3.2.1.14 Tabuizovaná jména (ceerleh ner).

Chce-li se někdo zeptat, jestli se narodil chlapeček nebo holčička, použije k tomu opisnou frázi: Aduuni hu'n u'u, togooni hu'n u'u? [(Je to) člověk od koní / chlapeček nebo člověk od kotle / holčička?], a tím neupozorní zlé síly na novorozence.

3. Typy mongolských vlastních osobních jmen

3.1 Laskavá oslovení, hypokoristika (o'hoordoh ner)

V raném věku svého života bylo dítě nazýváno pomocí laskavých jmen a oslovení, domácích slov, citově zabarvených obměn rodného nebo příbuzenského jména. Z nejstarších pramenů, především Tajné kroniky Mongolů, se dochovala jména O'goodei, Muhulai, Cagaadai, Su'beedej. Dle domnění H. D. Enhbata (2004) sloužila dříve tato jména jako laskavá oslovení dětí a jsou jako vlastní osobní jména užívána dodnes.²³ Podle profesora M. Bazarragc'aa se sufix –dai vyvinul z kořene –de- sufixu –dailai, který v sobě nese význam „malý a roztomilý, půvabný“.²⁴ Vyskytoval se u jmen používaných pro mužské pohlaví.²⁵

Dodnes jsou malé děti přibližně do tří let svého života oslovovány zástupnými jmény namísto pravého jména (např. minii hu'u [můj synáčku / dítě moje], minii ohin [dcerko moje], aby tak byly chráněny před negativními silami.

Často tuto funkci zástupných jmen splňovaly přezdívky typu Tomog²⁶ (vzniklo od tom az'aa / tom egc' [velká / starší sestra], Tegee²⁷ (od temdeg, tamga temdeg [odznak / řád / razítko]), Coohu'u (od coo s'ine hu'u [zcela / úplně nový syn]²⁸, Bondogotas' (od bondgor tas'uur [živý / čilý / poskakující bič])²⁹, Buz'gaa (od burz'gar [Kudmatý / Kudrnáč]), Toogoo (od toodgor deel [krátký dé]).³⁰

²³ Enhbat, Hiad Das'dondogiin: Hu'muunii zohist ner, Zuuni nom, Ulaanbaatar 2004

²⁴ Enhbat, Hiad Das'dondogiin: Hu'muunii zohist ner, Zuuni nom, Ulaanbaatar 2004, str.61

²⁵ Srovnej s názory profesora Serz'eeho na utváření a význam sufixu –dai/-dei v Serz'ee, Z': Mongol ovgiin neriin uc'ir. [Význam mongolských rodových jmen]. MUIS, Ulaanbaatar 2007, str.13-15

²⁶ Přezdívku vybral přítel rodiny, známý. (informátor Baasanceden)

²⁷ Přezdívku vybral dědeček, neboť hlava nově narozeného dítěte mu připomínala tvarem pečeť, tradiční těžké kovové razítko, nošené přivěšené k opasku. (informátor Baasanceden)

²⁸ Tuto přezdívku, používanou v prvních letech věku dítěte jako laskavé oslovení vybral jeho otec. (informátor Suvd)

²⁹ Přezdívku měla dotazovaná informátorka Saruulceceg od své babičky, oslovovali ji tak doma do jejích pěti let.

³⁰ Poslední dvě oslovení uvádí informátorka Otgonhu'u jakožto jména, kterými oslovovala svého syna, když byl malý.

3.2 Rodné jméno (o'oriin ner)

3.2.1 Rozdělení rodných jmen ze sémantického hlediska

Silná víra v magickou moc slova se jasně objevuje při výběru rodného jména pro jeho nositele. Význam jména odráží očekávání a přání členů rodiny a lidí z okolí dítěte do jeho budoucího života. Z rozhovorů s mongolskými respondenty a z významů osobních rodných jmen lze určit několik větších oblastí, vyjadřujících určitý záměr, v jehož smyslu má jméno na svého nositele působit. Při vymezování skupin přihlížím k rozdělení jmen ze sémantického hlediska profesora Serz'eeho a příklady jmen přebírám z jeho publikace *Mongol hu'nii ner*.³¹

3.2.1.1. *Jména přinášející dobré vlastnosti a schopnosti, přející úspěšný, klidný a naplněný život svému nositeli:*

1. Velice početnou skupinu tvoří jména přející štěstí, šťastný osud, radostný život a vše nejlepší do budoucnosti. Patří sem například jména:

Z'argal [Štěstí], Saihan [Hezký, Dobrý], O'lzii [Blaho, Štěstí], Bayar [Radost, Veselí].

Tato jména jsou velice produktivní a často přibírají před i za sebe další jména a tvoří tak složená jména (Saihanbayar, Bayarsaihan, Saihanceceg, Azz'argal)³².

2. Často se vyskytující jsou i jména, přející klidný, pokojný život a zdraví. Patří sem: Amgalan [Klid, Blahobyt], Enh [Klid, Pohoda, Mír], Mend [Zdraví], Taivan [Klid, Ticho, Mír]. Tato jména jsou také velice produktivní a tvoří mnoho složených jmen ve spojení s jinými (Amgalanbaatar, Amarz'argal, Amarsanaa, Enhtaivan)³³.
3. Se jmény, vyjadřující dostatek v životě, bohatý život a bohatství se lze setkat taktéž velice snadno. Patří mezi ně:

Bayan [Bohatý, Majetný, Štědrý]³⁴, O'tgon [Hustý, Bujný, Košatý, Tučný], O'nor [Početný]³⁵, Elbeg [Hojný, Oplývající], Du'uren [Plný, Naplněný po okraj], Nemeh [Přidávat, Přibývat], O'coh [Rozmnožovat se, Rozrůstat se], Delgereh [Šířit se, Pučet], Arviz'in [Hojný, Bohatý].

³¹ Serz'ee, Z': *Mongol hu'nii ner*. [Mongolská osobní jména]. S'UA-iin Hel zohiolin hu'reelen Erdem, Ulaanbaatar 1992, str. 33–62

³² Složených jmen, na jejichž počátku stojí jméno Saihan-, napočítal prof. Serz'ee 84.

³³ Složených jmen začínajících jménem Amar- napočítal prof. Serz'ee přes 101, jmen s počátečním kořenem Enh- 123.

³⁴ Prof. Serz'ee uvádí 140 složených jmen začínajících kořenem Bayan- a 114 jmen začínajících kořenem Buyan.

³⁵ Jako přívlastek k podstatnému jménu ail, ger [rodina] se vyskytuje poetický výraz o'nor o'tgon. Mluví tak označuje rodinu, kde je hodně dětí, které prospívají, o'nor o'tgon ger [dosl. košatá, bujná a početná rodina].

4. Další skupinu tvoří jména spojená významem se statečností, odvahou, švarným obratným člověkem, který si ví rady. Sem patří například jména:
Zorig [Odvaha, Statečnost], Lut [Obrovský, Kolosální], Zolboo [Důvtip, Obratnost], Avarga [Mistr, Velikán], Aldar [Sláva, Popularita].
I tato jména jsou velmi produktivní a vytvářejí různé formy složených jmen (Cogtbaatar, Cogbayar, Zorigthu'u)³⁶.
5. Skupinu jmen, která mají významem podporovat a rozvíjet práci a dobré živobytí, tvoří jména:
Orgil [Vrchol], Badrah [Vzkvétat, Rozvíjet se], Undraa [Pramen], O'moh [Růst, Sílit].
I kořeny těchto jmen jsou produktivní a mohou vázat před i za sebe jiné, se kterými vytvářejí jména složená (Enhmandah, Mandahbayar).
6. Přání dlouhého věku a stabilního života vyjadřují jména:
Beh [Pevný, Silný, Odolný], To'mor [Železo], Gan [Ocel], Mo'nh [Věčný], Bat [Pevný, Silný], Suuri [Základ].
Obzvláště produktivní se zdá být kořen Bat-, s jehož spojením napočítal prof. Serz'ee 300 složených jmen (Batbaatar, Batceceg, Battuya, Nasanbat), neméně častý je i kořen Mo'nh-, ke kterému udává 240 složených jmen (Mo'nhnaran, Mo'nhnasan)³⁷.
7. Mezi jména, mající během života dítěte uchovat jeho mysl čistou a jasnou, patří následující:
Saruul [Jasný, Světlý], Tuyaa [Záře, Svit], Celmeg [Jasný, Čistý]³⁸, Ariun [Čistý].
8. Aby měl potomek dobrou, laskavou povahu a choval se uctivě, prokazoval vůči rodičům i starším sourozencům náležitou „synovskou úctu“ a respekt, bývá mu vybráno jméno s podobným významem jako:
Asral [Dobrosrdečný, Soucitný, Laskavý], Hic'eengui [Pilný, Snaživý], Elberelt [Dobrotivý, Oddaný, Laskavý], Enerelt [Milosrdný, Soucitný], Buyant [Ctnostný, Ctný, Dobročinný], Ninz'in [Laskavost, Vlídlost, Něha], Gemgui [Nevinný, Neškodný]³⁹.

³⁶ Rodných jmen odvozených od kořene podstatného jména Cog- uvádí prof. Serz'ee 89, jmen odvozených od přídavného jména Cogt- 90, dohromady tedy od kořenů s tímto významem 179 tvarů složených jmen.

³⁷ Serz'ee (1992: 37)

³⁸ Tohoto atributu se užívá převážně ve spojení s podstatným jménem tenger [nebe], celmeg tenger [jasné, čisté nebe bez mraků].

³⁹ Tato jména jsou často zakončena pomocí sufixu -t, používaného pro tvoření přídavných jmen a přímo tak ukazují souvislost s významem atributu, který se váže k povaze dítěte (Buyant, Itgelt, Ivgeelt, His'igt, Enerelt, Elberelt apod.).

9. Jména, ovlivňující život dítěte tak, aby byl úspěšný a cele naplněný jsou například: Bu'ten [Celistvý, Celý], Du'uren [Plný, Naplněný (po okraj)], To'goldor [Plný, Naplněný (Obsažný)], Togs' [Stejnoměrný, Rovný], Bu'temz' [Úspěšnost].
10. Jména spojená se symboly státnosti a moci se vyskytovala v Mongolsku od dávných dob a dochovala se až dodneška: To'rmo'nh [Věčný řád, Věčná moc], Gantug [Ocelový prapor], Tugbaatar [Hrdina praporu], Su'ldbaatar [Hrdina duchovní moci / životní moci].

3.2.1.2 *Jména podle nebeských těles, hvězd, dne narození.*

Velice rozšířená a oblíbená jsou i jména, převzatá od názvů sedmi dnů v týdnu, odpovídající dni narození dítěte. Tak dítě, narozené ve čtvrtek dostane jméno Pu'rev [Čtvrtek], a dítě narozené v pátek jméno Baasan [Pátek], popřípadě složené jméno tímto označením dne začínající.

Názvy dnů v týdnu a jména hvězd a nebeských těles jsou často převzaty ze sanskrtských nebo tibetských jmen (Colmon [Venuše], Sansar [Vesmír]). Přesto existuje i mnoho jmen s tímto významem, která jsou původně mongolská:

Nar [Slunce], Sar [Měsíc], Od [Hvězda], Narmandah [Východ Slunce], Naranceceg [Sluneční květina].

3.2.1.3 *Jména podle zeměpisných názvů.*

Jména odvozená od názvů řek, hor i jiných zeměpisných jmen nebývají dětem dána nahodile. Většinou je vybráno jméno řeky či hory z místa, kde se dítě narodí a vyrůstá, nebo z místa, kde se narodil a vyrůstal jeden z rodičů či oba. Často bývá vybráno jméno řeky či hory, které je v širším povědomí dobře známé, vyskytuje se v písních nebo je jinak proslavené. S tímto jménem má přejít do života a vlastností dítěte velkolepost, vznešenost a nádhera místa, dítě má mít čistý, naplněný a dlouhý život. Také ezeni a lusové (páni míst a vod) daného místa mají dítě chránit proti zlým silám a démonům.⁴⁰ Mezi názvy hor a pohoří, která bývají užívána jako rodná jména nebo se vyskytují ve složených rodných jménech patří Altai, Hangai, Otgontenger, Bulgan, Hentii, Hanz'argalant či Harhira. Názvy jezer Ho'vsogol, Hyargas, Bayannuur a názvy řek Mo'ron, Hovd, Onon, Orhon, Selenge, Tamir, Tuul, Herlen či C'uluut bývají také často volena za tímto účelem. Od názvů administrativních jednotek ajmaků

⁴⁰ Mongolové tradičně věří v přítomnost pánů země a hor – ezenů a pánů vod – lusů, kteří mohou být člověku nakloněni, je-li jim správně obětováno a jsou-li uctíváni. Více v diplomové práci Jany Vobořilové (2004).

a sumů jsou také některá jména odvozena , např.: Arhangai, Bayanhongor, Dadal, Darhan, Ulaanbaatar.

Jména řek a jezer bývají tradičně vybírána pro dívky, neboť podle lidových představ jsou řeka nebo jezero uctívány jako matka, přírodní síla s ženským elementem. Jména hor a pohoří se vyskytují spíše v mužských rodných jménech. I když pánové hor mohou být ženského i mužského pohlaví, hory jsou častěji spojovány s mužským elementem.

Jména přírodních útvarů a míst netvoří většinou rodné jméno člověka samy o sobě, ale vyskytují se v různých druzích složených jmen. Mohou se vyskytovat jako spojení jména a určení přírodního útvaru, jako např.: Selengemo'ron [jméno řeky Selenge a obecné označení pro řeku], nebo jako spojení jména přírodního útvaru a jména lidí, např.: Hentiihu'u [syn CHenteje], Hovdbaatar [Hrdina Chovdu]. Objevují se i spojení přídavných jmen a zeměpisných názvů či geografických termínů, např.: Ariunselenge [Čistá Selenge], Batorhon [Pevný Orchon], Gu'ndalai [Hluboké moře], Altangovi [Zlatá Gobi]. Zřídka se vyskytují jména složená ze dvou či více zeměpisných jmen, např.: Orhonselenge [Orchon a Selenge], Orhontuul [Orchon a Tula], Altaihangai [Altaj a Changaj].

Dívá-li se člověk na horu či řeku nebo vyskytuje-li se v jejich blízkosti, neměl by vyslovit jejich jméno, ale užít jmen zástupných, opsat označení hory či řeky pomocí přídavných jmen nebo místního zvyku. Také jméno osoby, které je totožné s názvem takového přírodního útvaru by se nemělo v jeho blízkosti vyslovovat.

Podle tradiční víry by se tím mohl pohněvat a podráždit pán místa. Nakládání lidí s těmito jmény se místně velice liší, zda lze či nelze vyslovit dané jméno záleží na konkrétní situaci a jejímu posouzení daným mluvčím.

3.2.1.4 Jména odvozená od národnostních jmen a pojmenování etnografických skupin

Nejčastěji se mezi těmito jmény vyskytují názvy národů, sousedících s mongolským obyvatelstvem, nebo jména mongolských kmenů, zachovaná ve slovní zásobě od nejstarších dob. Samozřejmě platí, že těmito jmény nemusejí být nutně pojmenování opravdoví příslušníci dané národnosti nebo kmene. Žije-li rodina v přátelském vztahu se sousedy cizinci, může být jména, odvozeného od jiné národnosti, použito jako znaku dobrých přátelských vztahů a vyjádření respektu k jinému národu. Také je-li ve vzezření dítěte patrný nějaký neobvyklý rys, může být pojmenováno jménem označující cizince. Takto bývají někdy pojmenovány děti, které

neprospívají dobře v životě, aby byly chráněny.⁴¹ Mezi jména, která byla odvozena od cizích národností patří: Solongos [Korejec], Oros [Rus], To'vd [Tibet'an], Hasag [Kazach], Hyatad [Číňan].

Jména národnostních skupin jsou používána jako mongolská rodná jména například tato: Buriad [Burjat], Do'rvod [Dörvöt], O'old [Ööld], Torguut [Torgút], Halh [Chalcha].

Velmi rozšířená rodová jména jako Borz'igin nebo Mongolz'in nebývají často využita pro funkci osobních rodných jmen, neboť jsou ctěna a tradičně byla využívána pro označení rodů. Zřídka se ovšem můžeme setkat se jmény Mongolhu'u [Mongolský syn], Oroshu'u [Ruský syn], Orostogoo [Ruský kotel]⁴² nebo Orosmaa [Ruska]⁴³.

3.2.1.5 *Jména související s budoucím povoláním, pracovní funkcí*

Rozšířená jsou jména povolání, spojená s pasteveckým životem, která se dědila od nejstarších dob z pokolení na pokolení, např.: Aduuc' [Pastevec koní], U'herc'in [Pastevec skotu], Honic'in [Pastevec ovcí], Hurgac'in [Pastevec jehňat], Malc'inhu'u [Syn pastevece]. V pozdější době se mimo povolání spojená s kočovnickým způsobem života rozšířila další povolání a aktivity, které slouží jako zdroj jmen tohoto druhu, např.: Z'uulc'in [Cestovatel, Turista], Nisgegc' [Letec, Pilot], Cecegc'in [Květinář, Pěstitel květin], Idevhten [Aktivista], Muz'aan [Truhlář, Tesař], Togooc' [Kuchař], S'u'ugc' [Soudce], Anc'in [Lovec], Lam [Láma]. Tato jména netvoří příliš mnoho variant složených jmen, nejčastěji se vyskytují ve spojení s podstatným jménem Hu'u [Syn], např.: Malc'inhu'u [Syn pastevece], Toinhu'u [Syn řeholního mnicha], Lamhu'u [Syn lámy].

3.2.1.6 *Jména odvozená od názvů polodrahokamů, drahých kamenů a kovů a vzácných materiálů*

Oblíbená jsou jména inspirována názvy tzv. devíti drahokamů, mezi které patří

⁴¹ Více informací v kapitole 2.4.3 Nevyslovovat jméno dítěte.

⁴² Zdá se, že toto jméno slouží jako jméno ochranné, neboť kotel je tradičně považován za věc ušpiněnou od sazí, která zlé duchy neláká. Jmenuje-li se dítě „Kotel“, považují jej démoni za opravdový kotel a nesnaží se mu škodit. Toto jméno je ještě umocněno jménem oros [dosl. ruský], takže zlý duch je oklamán tím, že se nejedná o mongolské dítě, ale o kotel, ještě ke všemu cizího původu.

⁴³ Sufix -maa je převzat z tibetského jména Maa [Matka], které se vyskytuje často v jiných jménech odvozených od tibetských, používaných pro dívky, např.: Cecegmaa [Matka květin], Serc'maa [Nejzlatější Matka], Cermaa [Dlouhověká Matka].

alt [zlato], mo'ngo [stříbro], s'u'r [korál], suvd [perla], nomin [lazurit], lavai [perleť], zes [měď], gan [ocel] a ozub [tyrkys]. Mimo jména jako Altanhuyag [Zlaté brnění], Altanc'imeg [Zlatá ozdoba]⁴⁴, Suvd [Perla] se objevilo dokonce jméno Yeso'nerdene [Devět drahokamů]. Vedle těchto jmen se užívají jména odvozená od dalších cenných kamenů a věcí, např.: Has' [Nefrit], Bolor [Křišťál], Anar [Granát], Almaas [Diamant], Molor [Topaz], Undram [Aventurín].

3.2.1.7 Jména odrážející rysy vzezření a charakteru svého nositele

1. Jména související s vnějším vzezřením dítěte jsou většinou používána jako laskavá oslovení, někdy ale mohou přetrvat do pozdějšího věku jako vlastní rodná jména: Halzan [Plešatý], Buz'gar [Kudrnatý], U'rc'ger [Vrásčitý], Monhor [Orlí nos], Gozon [Vyčouhlý], Do'rvolz'in [Čtveratý]. Od jednoho příznaku se může utvářet nespočet variant jmen, například od přídavného jména S'ombogor, S'ovgor [Špičatý nosík, Pršák] existují varianty stejného významu S'ombo, S'ombon, S'omboodoi, S'ombogodoi, S'omboldoi, S'ovoldoi, S'ovoohoi, S'oovon, S'oovoi, S'ombolz. Varianty od jména S'onhor [Orlí nos] jsou S'onhon, S'onhoodoi, S'onh, S'ontgor.
2. Častá jsou jména podle zabarvení tváře a kůže a barvy vlasů. Například Ulaan [Červený], Cagaan [Bílý], S'ar [Žlutý], Ho'h [Modrý], Har [Černý], Haliun [Plavý], Haltar [Ušmudlaný / Hnědý s nažloutlými skvrnami (u koně) / Stříbrný (u lišky)], Hongor [Plavý (u koně)], Buural [Sivý].
3. Vyskytují se i jména, ukazující na povahu dítěte, projevenou v nejranějším věku: Do'lgoon [Klidný, Tichý, Mírný], Sorgog [Ostražitý, Citlivý], Orlio [Ukřičený].
4. Jména obsahující obecná jména označující potomstvo a příbuzenské vztahy se objevují velice často. Snad nejčastěji je to ve složených jménech, která obsahují podstatné jméno Hu'u [Syn]: Hu'ubandi [Syn chlapec], Hu'niiohin [Dcera člověka], Exner [Manželka], Du'uhu'uhén [Mladší dívka].
5. Názvy vnitřních orgánů a částí lidského těla se na rozdíl od evropských kultur mohou v rodných jménech také vyskytovat: Tohoi [Loket], Hartolgoi [Černá hlava], Borduh [Snědé čelo], S'agai [Kotník / Hlezno], Hospod [Žaludek].

⁴⁴ Složených jmen s počátečním slovem Altan- [Zlatý] napočítal prof. Serz'ee na 295.

Jména vztahující se k vnějšímu vzezření člověka nejsou obecně považována za urážlivá. Přestože většinou upozorňují na nějaký abnormální příznak, bývají chápána jako obyčejná konstatování a nenesou stopy výsměchu. Tak například vedle varianty Harnu'den [Černooký], což je považováno za dobrý příznak, neexistuje varianta Hogoonnu'den [Zelenooký], neboť zelená barva očí je chápána jako nežádoucí, oči jiné než tmavé barvy si Mongolové představují u démonů a představitelů škodících sil.

3.2.1.8 *Jména reagující na výjimečnou dobu narození dítěte, neobvyklou událost či zvláštní znamení, které se objevily při porodu či těsně po něm.*

Od nejstarších dob se objevují jména, reagující na počasí a přírodní úkazy, které se objevily při porodu: U'urcaih [Svítání], Colmon [Jitřenka], Saranmandah [Východ měsíce], U'des' [Večer], Casans'uurga [Sněhová bouře], S'uurganbaatar [Hrdina bouře], Mo'ndor [Kroupy], Aadarboroo [Liják]⁴⁵.

Narodí-li se dítě v den významného svátku či události, může mu být vybráno jméno s takovým dnem související. Tak může být dítě narozené 1. ledna pojmenováno S'inez'il [Nový rok], dítě narozené v den šedesátého výročí revoluce Z'aranz'il [Šedesát let] a dítě narozené první den tradičního nového roku S'iniinnegen [Prvního (dne) nového (roku)].

Významnou událostí, která může ovlivnit jméno dítěte, byl například konec 2. světové války roku 1945 a přemožení fašistického režimu. U lidí, narozených v té době, se dají nalézt jména: Yalalt [Vítězství], Yalagc'baatar [Hrdina vítěz]. Po velké povodni v Ulaanbaataru v roce 1966 se objevují jména: Nu'udel [Kočování / Stěhování], Uerbaatar [Hrdina povodně].

Také let do vesmíru Jurije Gagarina ovlivnil roku 1961 jména tehdy narozených dětí: Yura [Jurij], Gagarin [Gagarin]⁴⁶, Puuz'in [raketa (vesmírná)], Ogtorguituyaa [Vesmírná záře]. Tato jména se potom objevila v další vlně, když se roku 1981 dostal

⁴⁵ Prof. Serz'ee cituje ve své práci Mongol hu'nii ner [Mongolské osobní jméno] na straně 49 příklad, otištěný ve výtisku číslo 273 novin „U'nen“ [Pravda] z roku 1989, kde se uvádí, že v prosinci roku 1988 pracovala v Chovdském ajmaku, Altajském sumu dvaadvacetiletá dcera pastevce ovcí Pu'revhis'ig, která při práci venku porodila na sněhové závěži dítě. Po dvaceti až třiceti minutách přišla její matka, pomohla jí zvládnout situaci po porodu a dostala ji domů. Čiperného vnuka pak prarodiče pojmenovali Casanbaatar [Hrdina sněhu].

⁴⁶ Jurij Alexejevič Gagarin, sovětský letecký důstojník a kosmonaut, obletěl 12. 4. 1961 jako první člověk v kosmické lodi Vostok I jednou Zemi (doba obletu 89 h 1 min).

do vesmíru i mongolský kosmonaut: Odmaa [Matka hvězd, Oc'maa [Matka jiskry], Sansar [Vesmír]⁴⁷.

3.2.1.9 *Jména inspirovaná významnými historickými osobnostmi*

Někteří rodiče vybírají pro své děti jména významných historických osobností, s vírou, že vlastnosti a charakter slavného člověka se se jménem přenesou i na dítě. Dobře patrnou módní vlnou byla jména, dávána dětem po revoluci 1921, označující slavné vojevůdce a revoluční vůdce: Su'hbaatar, Manlaibaatar, Hatanbaatar, Magsardz'av, Hatanmagsar (zkrácené jméno od Hatanbaatar Magsardz'av). Ve čtyřicátých letech dostala řada dětí jméno typu Stalin⁴⁸, Z'ukov, Molotov, Suvorov, Pus'kin, po vzoru známých osobností ruského kulturního prostředí. Jména z mongolské historie, zejména jména přebraná z Tajné kroniky Mongolů: Temu'uz'in, Goomaral, Temu'ulen, Su'veedei, Cagaadai, Muhlai⁴⁹, se uchovala mezi mongolským obyvatelstvem přes 800 let.

Neméně početnou skupinu tvoří jména, kopírující jména slavných herců, umělců a spisovatelů, dokonce i jména jejich významných děl, hrdinů a postav: Saranho'hoo (divadelní hra autora Danzanravz'aa), Geser (hlavní hrdina eposu o Geserovi), Casc'ihher (starší bratr Gesera), Oyuntu'lhuur (název významného naučného díla ze 13. století), Ho'hoonamz'il (hrdina z mongolské pověsti o vzniku morinchúru).

3.2.1.10 *Jména obsahující význam „nejmladší“ nebo „nejstarší“ potomek*

Narodí-li se dítě v rodině jako první potomek rodičů, může dostat jméno začínající slovem anh- [první, počáteční]: Anhceceg [První květina], Anhmanlai [Počáteční hlava]⁵⁰, Anhniabayar [První radost]. Stejný význam nese i slovo uugan [nejstarší, první (věkově)], vyskytující se ve jménech: Uuganbaatar [První hrdina], Uuganhu'u [První / Nejstarší syn], Uuganbat [První pevný], Uuganceceg [Nejstarší květina]. Jména s počátečním anh- nebo uugan- vyjadřují víru a naději rodičů a

⁴⁷ Patrný je posun v užívání výrazu pro slovo „vesmír“, kdy výraz Ogtorgui [vesmír, nebe], užívaný v šedesátých letech, byl nahrazen výrazem Sansar [vesmír, kosmos].

⁴⁸ Nositelem tohoto jména byla mongolská žena.

⁴⁹ V době po roce 1990 se frekvence použití těchto jmen velice zvýšila. Mongolská společnost procházela údobím vymezení se vůči sousedním národům, a to se projevilo i v tendenci při výběru jmen. Obzvláště jména Temu'uz'in nebo Anu začala být velice rozšířena.

⁵⁰ Podstatné jméno manlai je honorifikum pro označení hlavy, čela, zároveň nese význam hlavní, vedoucí, první, přeneseně i nejlepší (aduun su'rgiin manlai [nejlepší kůň stáda]).

příbuzných, že v budoucnu budou následovat další potomci.

Velice produktivní je i atribut otgon- [nejmladší, benjamínek]⁵¹, stojící na počátku jmen: Otgonhu'u [Nejmladší syn], Otgongerel [Nejmladší světlo], Otgonz'argal [Nejmladší štěstí] a dalších. Často se pro jedno z těchto jmen rozhodnou rodiče, kteří už nechtějí mít dalšího potomka. Nezřídka mají ovšem lidé s těmito jmény ještě další dva, tři sourozence, ale nebývají přejmenováni a jméno jim zůstane.

Mimo tato často užívaná jména, vyjadřující postavení dětí mezi sourozenci, se vyskytují další, už méně častá: Ahmad [Starší / Nejstarší], Tomoo [Dospělý / Velký], Dundaa [Prostřední], Z'iz'ee [Maličký].

3.2.1.11 Významově spojená jména dětí z jedné rodiny

Už v nejstarších dobách byla pro děti z jedné rodiny vybírána významově spojená jména nebo jména, jejichž některý z kořenů složených jmen se vyskytoval v každém ze jmen. Tak byl pojmenován mladší bratr Temu'uz'ina Temu'ge a jeho mladší sestra Temu'lun.⁵² Děti královny Manduhai, žijící v 15. století, dostaly jména: To'rbold [Ocel vlády], Ulsbold [Ocel státu], Barsbold [Tygří ocel], Arsbold [Lví ocel], Oc'irbold [Ocel hromoklínu], Alc'bold a Albold⁵³.

Jména, ve kterých se vyskytují stejné významové části, bývají pojmenována především dvojčata a trojčata. Také jména sourozenců jedné rodiny mohou být spojena pomocí stejného slova, užitého v první nebo v poslední části jejich složených jmen. Má tak být zaručena jejich soudržnost a vzájemná podpora v životě.

V rodině informátorky Batc'imeg (32 let) spolu souvisejí všechna jména jejich sourozenců, včetně jejího. Její otec a matka měli popořadě od nejstaršího sedm dětí: syn Batbold [Pevná ocel], dcera Batceceg [Pevná květina], dcera Batc'imeg [Pevná ozdoba], syn Battogtoh [Pevný stabilní], syn Bayartogtoh [Radost upevňující], dcera

⁵¹ Prof. Serz'ee uvádí počet 188 jmen, začínajících atributem otgon. Je to tedy poměrně produktivní kořen.

⁵² Podle docenta Luvsandorž'e může být jeden z možných výkladů významu kořene temu' význam to'mor [železo], výklad je více, ale jedná se bezesporu o starý slovní kořen turkického původu.

Pavel Poucha uvádí v poznámkách k Tajné kronice Mongolů tento výklad jména: „Temüdžin se narodil Jesügejovi a Höelün roku 1155 (podle jiných zpráv 1161 nebo 1162) a dostal své jméno podle Tatařa, který jako zajatec sloužil v jurtě jeho otce. Jmenoval se Temüdžin-Üge. Mongolové dávali tehdy dětem jména podle osoby nebo věci, na niž při porodu matka po prvé pohlédla. Tak se také sestra Činggis-Chahanova jmenovala Temülün, což je jméno , utvořené od téhož slovního kořene, který je ve slově Temüdžin, koncovkou ženských jmen –lun, –lün, jejich bratr má své jméno Chasar podle jména jakéhosi druhu divokého psa apod. Tatařa Temüdžin-Üge právě tehdy otec Jesügej-baatar přivedl jako zajatce z jedné ze svých výprav proti Tatařům, kteří nakonec způsobili Jesügejovi smrt tím, že jej otrávil. (Tajná kronika Mongolů 1955: 235)

⁵³ Poslední dvě jména se bohužel nevyskytují v seznamech mongolských, tibetských ani sanskrtských jmen.

Batgerel [Pevné světlo], dcera Batsu'ren [Pevný ochranný duch], syn Battulga [Pevná trojnožka]. Jména šesti dětí spolu souvisejí počátečním kořenem bat, soudržnost sourozenců je umocněna významem tohoto kořene [pevný, silný], v pořadí čtvrtý a pátý potomek jsou synové spojení druhým jménem togtoh [upevňovat se, ustalovat se, stabilizovat se] svých složených jmen, významem jmen tedy spojení s ostatními sourozenci.

Pan C'alhaa (63 let) má šest dětí a jména, která vybral on nebo manželka, spolu významově souvisejí: Odontuyaa [Hvězdná záře] – dcera, jméno vybral lékař

Iderhu'u [Mladý syn] – syn, jméno vybral lékař

Oyuntuyaa [Záře rozumu] – dcera, jméno vybrala manželka

Oyuna [Rozum / Um] – dcera, jméno vybrali rodiče spolu

Odbayar [Radost hvězdy] – syn, jméno vybrala manželka

Odhu'u [Syn hvězdy] – syn, jméno vybral p. C'alhaa

Přestože jména prvních dvou dětí vybíral lékař, rodiče jim přizpůsobili tvar následujících jmen a spojili tak do souvislosti 1. a 3. potomka druhým jménem složeného jména – tuyaa [záře], 3. a 4. potomka kořenem jmen oyun [rozum], 1., 5. a 6. potomka počátečním kořenem od [hvězda], 2. a 6. potomka koncovým kořenem hu'u [syn]. Spojení dětí je vyjádřeno počáteční hláskou „o“, vyskytující se až na případ jednoho jména, které vybral lékař, ve jménech všech dětí. Postupně tak byla vytvořena propletená síť vztahů a souvislostí mezi jmény dětí, potažmo mezi sourozenci samotnými.

V rodině paní Mo'nhtuul (31 let) jsou jména dětí propojena významově mezi sebou i se jmény rodičů:

otec Batmo'nh [Pevný věčný]

matka C'uluuntogoo [Kamenný kotel]

syn Mo'nhc'uluun [Věčný kamenný]

dcera Mo'nhtuul [Věčná Tula (jméno řeky)]

syn Batc'uluu [Pevný kámen]

syn Mo'nubat [Věčný pevný]

První potomek obdržel jméno složené z druhého kořene otcova jména a prvního kořene matčina jména, druhý potomek z druhého kořene otcova jména (a prvního kořene jména bratra) a libovolně zvoleného druhého kořene, třetí potomek z prvního kořene jména otce a prvního kořene jména matky a poslední syn přehozením pořadí kořenů v otcově jméně.

3.2.1.12 *Jména odvozená od názvů rostlin*

Jména, související s názvy rostlin, nesou většinou význam krásy, vůně a libosti a bývají vybírána pro dívky:

Hongorzul [Chřpa], Badam [Lotos], Berceceg [Stračka], Alim [Jablko], Hargana [Čimišník], Yargai [Skalník], Yargui [Koniklec], Taria [Obilí], Sonino [Cibule], Yamaahai [Koromáč], Gu'rgem [Šafrán], Navc' [List], Mo'og [Houba], Arvai [Ječmen] a vysoce produktivní jméno Ceceg [Květina], od kterého je utvořeno přes 200 složených jmen.

3.2.1.13 *Jména odvozená od názvů zvířat*

Kromě jmen, označujících domácí zvířata, může být pro dítě vybráno jméno divokého zvířete. Věří se, že takto získá dítě sílu, mrštnost, odvalu a dobré vlastnosti, kterými je dané zvíře známé. Pomocí tohoto jména je také chráněno před zlými silami: Nac'in [Sokol], Baavgai [Medvěd], Minz' [Bobr], Togos [Páv], Buga [Jelen].

Jména podle názvů zvířat nemusejí být nutně svázaná s vírou v dobré vlastnosti. Mohou být vybrána jako jména ochranná, pro svou vnější podobnost s vzezřením člověka, pro vlastnosti v povaze zvířete, objevující se u dítěte nebo jako přezdívka.

3.2.1.14 *Tabuizovaná jména (ceerleh ner)*

Vysoká úmrtnost novorozenců dětí a dětí do třetího roku života způsobila veliké obavy rodičů o život potomka v jeho nejranějším věku, které přetrvávají dodnes. Pokud dojde ke smrti dítěte, považují to rodiče za svou chybu, neboť nedokázali dostatečně potomka uchránit před zlými silami a démony. Ti se snaží škodit a zaměřují se obzvláště na děti, protože ty se nedokáží příliš chránit a jakožto čisté bytosti jsou proti zlým silám bezbranné.

Jestliže mají rodiče obavu o přežití dítěte, v případě, že již nějaké v minulosti umřelo, nebo je dítě často nemocné či jinak neprospívá v životě, mohou mu rodiče sami nebo na doporučení lámy, popřípadě starší vážené osoby, jméno změnit nebo mu dát přímo zástupné jméno, které ho bude chránit. Taková jména mají zmást zlé síly a škodící bytosti tím, že svým významem nepoukazují na svého nositele, naznačují, že se nejedná o člověka, nýbrž například o nějakou nicotnou či nečistou věc, předmět

denní potřeby, zvíře nebo rostlinu. Tato jména se v běžném životě, kdy dítě prospívá, nepoužívají, neboť svým nehezkým významem by mohla život dítěte negativně ovlivnit.

1. Mezi nejčastější ochranná jména patří ta, která se snaží přítomnost dítěte skrýt:

Terbis' [To není ono (dítě)], Enebis' [Toto není ono], Hu'nbis' [To není člověk], Henc'bis' [To není nikdo], Oldohgu'i [Nenacházející se / Nenalézající se].

2. Jako zástupná jména jsou často voleny názvy zvířat, nejčastěji těch, které se běžně vyskytují poblíž jurty:

Go'log [Štěně], Nohoi [Pes], Tugal [Tele], Hurga [Jehně], Uhna [Kozel], Nohoihu'u [Psí syn], S'arnohoi [Žlutý pes], Muunohoi [Špatný pes], Beltreg [Vlče].

3. Jména se špatným, nehezkým významem mají zatajit pravý stav toho, že se v blízkosti nalézá pěkné, roztomilé malé dítě⁵⁴:

Muucarait [Škaredý / S ošklivou tváří], Muuhu'u [Špatný syn], Orgodol [Uprchlík, Zběh], Gu'zeedorz' [Dorz' bachoru / Bachor Dorz'], Oroolon [Oživlá mrtvola, Umrlec], Ho'srii [Povalující se ve stepi / Položený volně ve stepi]⁵⁵, Tursaga [Vyhublá kůže, stáhnutá ze zvířete], Homool [Kobylinec / Koňský trus], Baast [S lejnem / S výkaly], S'eesmaa [Matka moči], S'ulam [Šulam (obluda, která na sebe dokáže brát podobu krásné ženy, lačnicí po lidské krvi)]⁵⁶.

4. Jmen, označujících oheň, železo, zbraně, nářadí a předměty s nimi související, se může zlá síla polekat a dítěti se vyhnout:

Su'h [Sekera], Haic' [Nůžky / Kleště], Alh [Kladivo], Zevseg [Zbraň], Boroohoi [Žezlo], Selem [Meč], Buu [Puška], Huyag [Brnění], Duulga [Helmice / Přilba], Hadaac [Hřebík], Do's' [Kovadlina], Togoo [Kotel], Tulga [Trojnožka pod

⁵⁴ Chce-li Mongol pochválit rodičům jejich malé dítě, dělá to pomocí opisných slov a frází, aby neupozorňoval zlé síly na možný objekt jejich zájmu, například: „Yasan muuhai hu'uhed yum bol doo.“[dosl. Jaké je to ale ošklivé dítě., znamená: To je ale překrásné dítě!].

⁵⁵ Tento výraz může navodit představu volně se povalujících kostí, které zůstaly jako ostatky lidského těla ležet po jeho obřadném zanechání ve stepi. Tohoto slova se užívá hlavně v souvislosti s pohřbíváním, kdy se tělo zemřelého člověka položí ve stepi a nechá se k užítu divoké zvěři, aby napomohla sežráním lidských ostatků, čímž má člověk zásluhu i po smrti, k rychlému přerození člověka. Časté je slovní spojení ho'srii yac [kosti ležící volně ve stepi / povalující se kosti v otevřené stepi].

⁵⁶ Mongolové se snaží oklamat demony a zlé bytosti tím, že předstírají, že v blízkosti dítěte už nějaký škodící démon je, přičemž pravý démon si pomyslí, že ho na daném místě již není třeba a dítě nechá na pokoji. Proti zlé síle, která na sebe bere podobu lišky a pokouší dítě zlomyslnými řečmi, zavěšují nad postýlku dítěte obrázek lišky nebo plstěnou hračku, zobrazující lišku. Pokud se démon objeví a uvidí zobrazení lišky, řekne si, že u dítěti již nějaký démon škodí a odejde.

kotel]⁵⁷, S'anaga [Naběračka], Haiv [Kotlík], Cooz' [Zámeček], Tu'luhur [Klíč].

5. Předměty, používané v každodenním životě, mohou sloužit jako zástupná nevábná jména:

C'o'dor [Spinadla]⁵⁸, Gadas [Kůl / Kolík], Emeel [Sedlo], Argamz' [Kožený řemínek], Uyaa [Provaz].

Jméno s ochranným, ale hanlivým významem si někteří lidé v pozdějším věku změni a nechají si dát nové jméno. Většina nositelů ochranného jména si ho ponechá po celý život, neboť věří, že by se bez něj stali snadnou kořistí pro zlé síly.⁵⁹

⁵⁷ Trojnožka je chápána jako symbol ochrany rodinného krbu, předmět stojící nejbližší ohni, poznamenaný očištnou silou plamenů, symbol opory a soudržnosti rodiny.

⁵⁸ Spinadla, sloužící ke svazování nohou koní, jsou považována za nečistou věc, mají tedy ještě znásobenou ochrannou funkci, neboť zlé síly nelákají. Dotkne-li se jich bezděky v jurtě malé dítě, nepřenáší na něj svou škodlivost, ale je to považováno za znamení dlouhého života dítěte.

⁵⁹ Ve slovní zásobě staročestiny lze najít nesčetně slovanských jmen, souvisejících s ochranou dítěte, jména přací a ochranná v dobách víry v magickou sílu slova, respektive jména. Svoboda (1964: 43 – 45) o víře v nadpřirozenou moc osobního jména uvádí: „Se jménem se přenáší vlastní osud z předků na potomky, jménem se získává ochrana předků. Jistě nepochopitelné by bylo jinak užití jmen ze základů *děd, baba* pro novorozené děti, avšak stává se zcela jasným, uvědomíme-li si onu starobyrou primitivní funkci jmen, jak jsem se o ni právě zmínil. Jsou to jména, která mají získat ochranu předků, mají zajistit dítěti přenesení vlastnosti předků, jejich dlouhověkosti, šťastného osudu, zdraví. Proto zcela nepochybně můžeme zařadit mezi starobylá jednočlenná jména: *Dědoš, Dědác, Dědoň, Děduš, Baba*“ a dále píše: „Pojmenováním se na dítě přenáší také vlastnost daná významem jména.“ a uvádí příklady jmen *Živko, Živan, Žirota* pro přání, aby dítě zůstalo naživu a jména *Stojan, Stan, Stani-, Křepék, Křepen, Bujan* pro přání dlouhého života, zdraví a síly. „Starobylá jsou dále jména označující nepěkné vlastnosti, jména, která se nám zdají potupnými a hanlivými, která však byla v primitivních představách motivována zcela jinak. Jsou to rovněž jména ochranná. Jméno ošklivé odpuzuje demony stejně jako ochranné předměty. Nevzbuzuje také závist démonů a tím jim nedává podnět k poškození zdraví a života dítěte. Taková nepěkná jména byla patrně jména nepravá, pravé jméno se často úzkostlivě tajilo, aby ho nemohlo být zneužito, aby se oklamali démoni, choroby apod.“ Do této skupiny významu řadí jména *Hlúpata, Hlup, Gmusa, Mršata, Mrzena, Nekrasa, Nelepa, Nelepec, Potvor*. „Některá jména jsou přímo výhrůžná, zastrašující: *Hrozněj, Strašen, Zlen, Zleš, Zloba, Zloň*.“ „K ochraně před demony slouží také oheň, dehet, sekera, nůž, střelba, hluk“, do této skupiny řadí jména *Pálek, Opale, Dehet, Sekyra, Žár(a), Křik, Křekota, Troskot, Vřeš*.

Svoboda dále pokračuje o ochranných jménech: „Ze strachu před zneužitím jména může být dítě zvané patrně místo utajeného pravého jména prostě jen ‚dítě‘, odtud odvozeniny: *Dětoch, Dětoň, Čadek, Děva, Děvek, Holák, Holác, Holeš, Mladoň, Otrok, Otroče*. K praktikám, které mají oklamati zlé demony, náleží i fingovaný prodej dítěte; jindy se dítě vydává za nalezenec, a to tam, kde v rodině děti umíraly, dítě se skrývá před demony, jejich pozornost a závist se odvrací tím, že se dítě vydává za nemilované. Těmi všemi motivy lze objasnit jména: *Prodan, Prodala, Nemil, Nedrah, Nemoj*. Významnou úlohu měla i zvířata a rostliny, na člověka byla jejich jménům přenesena odvaha, bojovnost, životnost a zdraví a démon choroby byl oklamán tím, že člověka pojmenovaného jako zvíře nebo rostlinu pokládal za skutečné zvíře či rostlinu: *Bobr, Osel, Býk, Kozel, Medvěd, Sobol, Vlkoň, Vlkoš, Vlčej, Orel, Slavík, Holub, Káňa, Sokol, Havran, Straka, Kalina, Klen, Květ, Květava, Květoň, Vrban, Vrbata, Dubác, Strom, Stromata*. Magický a ochranný smysl mají i osobní jména z názvů kovů a nebeských těles i jevů: *Zlatoň, Zlat, Zořena, Zořata*.“ (Svoboda 1964: 45)

Svoboda dále pokračuje rozdělením jmen podle motivů pojmenování, jeho kategorie a příklady jmen se velice podobají příkladům, které lze najít i v mongolské slovní zásobě, s tím rozdílem, že staročeská osobní jména obsahují archaické sufixy, kdežto mongolská jména mají aktuální tvar, který odpovídá obecným jménům slovní zásoby.

3.3 Příjímí a přízviska

Během života mohl člověk dále získat jako součást jména různá příjímí, přízviska, přezdívký, tituly, čestná jména, krycí jména a zvláštní pojmenování, ať už z důvodu nutnosti jeho snadnější identifikace a odlišení od jiných nositelů stejného jména nebo pro osobní účely z důvodu ochrany. Tato příjímí a přízviska můžeme dělit podle významu, který nesou, na několik skupin:

1. jména odvozená od označení vnějšího vzezření, podoby člověka

např.: Halzan [Plešatý / Holohlavý], Nu'den [Okatý], Sohor [Slepý]⁶⁰, Burz'gar [Kučeravý / Kadeřavý], Gozon [Vyčouhlý, Vytáhlý]

V Tajné kronice Mongolů se objevují jména Haranuda (Har nu'den), Gozonbaatar, Su'veedei (Tomantai, Suv iht), Ih nec'rin (O'rgon nu'urt).

2. jména podle barvy kůže, obličeje, vzhledu tváře

např.: Bor [Snědý / Krásně hnědý], Har [Černý], Cagaan [Bílý], Nagoon [Zelený]

V Tajné kronice Mongolů se objevují jména Hargil S'ar, Cagaan Goo a další.

3. jména podle charakteru, povahových vlastností člověka

např.: Dogs'in [Hrubý / Zuřivý / Divoký / Krutý], Sergelen [Obratný / Šikovný / Důvtipný], S'iru'un [Hrubý / Prudký / Surový], Erh [Rozmazlený / Zhýčkaný], Sain [Dobry]

V Tajné kronice Mongolů se vyskytují jména Bais'inhor dogs'in, Hjalha Sengu'm, Nac'in S'iru'un, Hecu'u Sartag.

4. jména podle vzezření a velikosti postavy

např.: Nariin [Tenký / Úzký / Hubený i Lakomý], Bu'duun [Tlustý, Silný], Z'izig [Malý]

V Tajné kronice Mongolů se vyskytují jména Mo'c'i bu'duun, O'c'u'uhēn barulga (přezdívká odvozená od slovesa barah – idee barah hovdog, lačně spotřebovávat jídlo)

5. jména podle vykonávaného úřadu, povolání

např.: Bic'eec' [Písař], Ajgac' [Sloužící], Aduuc' [Pastevec koní / Koňák], Huluug [od Hulgaic' – Zloděj]

V Tajné kronice Mongolů se vyskytují jména Aduuc'in Badai, Morit (Aduulagc'), Bic'eec' Nohoi a podobně.

⁶⁰ V Tajné kronice Mongolů se vyskytuje osoba se jménem Duva – Sohor, druhá část jména v doslovném překladu znamená slepý. H. D. Enhbat (2004) se domnívá, že ve skutečnosti se tímto označením rozumělo člověk „se skrytým zrakem“, „s očima moudrého rozumu“, a jméno nebylo považováno za pejorativní.

3.4 Přezdívky (hoc' ner)

Jména používaná jako přezdívky vznikají především z označení vlastností, lidské povahy, rysů a vzezření tváře, výrazných či neobvykle se jevících částí těla a proporcí postavy, návyků, zvyků a zlovyků, typických pro určitého jedince. Také označení rostlin či zvířat, jako například Uhna [Kozel], Is'ig [Kůzle], Hu'uhen [Děvče], se objevují často ve funkci přezdívky.

Vznik přezdívky je silně subjektivně a individuálně ovlivněný proces, přezdívkou se může stát jakékoliv slovo slovní zásoby, často i nějak zkomolené či v upraveném slovním tvaru, např. s neobvyklou koncovkou .

V současné době se přezdívky vyskytují hlavně v dětském kolektivu, mezi přáteli, někdy přetrvávají až do pokročilejšího věku. Nemusí se jednat jen o hanlivé jméno, často dávají přezdívky prarodiče svým vnukům nebo může dítě být oslovováno různě různými členy rodiny. Dotazovaná paní Mo'nhtuul vypráví o přezdívkách svého muže a syna: „Manai no'hor Mjgmasu'ren, ter odoo, buruu nu'dtei bolohoor, hoc' n' Golio. Ter nagoon am'tan. Golio haraagu'i yumaa. Naizuud n' o'gson. No'hriin naizuud minii hu'ugiig Z'izighen Golio gedeg.“ [Můj manžel Mjagmasuren má špatné oči, a proto je jeho přezdívka Cikáda. (Jako) to zelené zvíře. Cikáda je slepý tvor. Tu (přezdívkou) mu dali jeho kamarádi. Manželovi přátelé nazývají mého syna Maličká Cikáda.]

Přezdívky se také často objevují v nápisech na plotech a zdech, nejčastěji lze spatřit jména Ulaanaa [Červená] a Cagaanaa [Bílá].

Slovo C'ono [Vlk] bývalo často používáno jako příjmení nebo přezdívka, přičemž subjektivní chápání tohoto slova je proměnlivé v čase a podléhá dobovým změnám. V nejstarších dobách bylo jméno C'ono spojováno s předky, od kterých se podle pověsti odvozoval původ Mongolů a Čingischánův rodokmen. Bo'рте C'ono [Stříbrný / Sivý Vlk] byl uctívaným prapředkem a vlk jako zvíře bylo považováno za zvíře s kouzelnými vlastnostmi a mocnou silou. V publikaci Mongolové, právnicki Čingischána se píše: „ Z dob, kdy lidé uctívali stromy, kameny i zvířata, která je živila nebo kterých se báli, zůstalo v Mongolsku mnoho připomínek. Již první kočovníci skytského údobí zanechali během 2.-1. tis. př. Kr. (kdy na mongolském území začínala éra Hunů) po celé Přední a Centrální Asii kamenné desky, na nichž se jejich totemová zvířata – jeleni – vzpínají v letu ke Slunci. I Mongolové 13. století přejali tento dávný symbol – vždyť legenda Tajné kroniky Mongolů vypráví o pramáti Krásné Lani *Goa Maral*, která přišla od západu (zřejmě z íránské oblasti) přes bájně

moře Tenggis. S ní přišel praotec Šedý Vlk *Borte Čino*. A není náhodou, že právě vlk byl totemovým zvířetem Hunů, kteří se v I. stol. př. Kr. prosadili nejvíc ze všech obyvatel stepí nad pouští Gobi. Ač nejsou příbuzní přímo geneticky, Mongolové hrdě počítají Huny mezi své předky a slovo „vlk“ (stmo. čino, nomo. čono) je pro ně dodnes tabu. Raději je nahrazují opisem: stepní zvíře, zvíře lesa...“ (Grollová, Zikmundová 2001:77). V současné době už jen málo Mongolů považuje slovo čono za tabuizované a uvádí, že i toto slovo je možné svobodně vybrat jako jméno pro dítě. Pozitivní význam jména se vytratil (hl. během 20. století) a dnes je chápáno negativně, slovu se připisuje podlost a krvelačnost šelmy.⁶¹ Proto se jméno už téměř nedává a lidé, kteří ho obdrželi se nechávají často přejmenovat.

Jen velice těžko lze dnes odlišit starobylá jména od starobylých, příjímí a přezdívek, neboť vznikala v téže době a od stejných slovních kořenů běžných slov slovní zásoby. Nemůžeme také s jistotou tvrdit, s jakou motivací bylo určité jméno vybráno. Nevíme, zda šlo o přání všeho dobrého a úspěchu do budoucího života jedince, ochranu před vyvěštěným možným budoucím neštěstím nebo o jméno ovlivněné nějakou událostí, která se mohla přihodit při porodu nebo v čase blízko po porodu.

Nelze s jistotou říci, do jaké míry byly tato stará příjímí a přezdívky považovány za součást jména jedince. Jisté je, že se z osobních vlastních jmen tvořila, aby je zastoupila nebo blíže určila, nebo se z původních přezdívek postupem času osobní vlastní jména vytvořila. Některá se ve slovní zásobě osobních vlastních jmen uchovala a jsou používána dodnes.⁶²

⁶¹ Doc. Luvsandorž uvádí, že když Mongolové slyší, že se český nejvyšší církevní představitel jmenuje Vlk, nechápou, proč se nenechá přejmenovat. Kdyby se mongolský chambolama (hlava buddhistické církve v Mongolsku) jmenoval Čono, bylo by to považováno za zlé znamení, byly by mu připisovány špatné morální vlastnosti, a takový člověk by si jistě nechal změnit jméno.

⁶² Na území, kde se hovořilo staročeským jazykem, můžeme sledovat až do doby osvícenství a povinného zavedení formy úředního jména podobné tendence v utváření příjímí a přezdívek z vlastních osobních jmen. Ve své práci Staročeská osobní jména a naše příjmení uvádí J. Svoboda několik sémantických skupin slov, z nichž se příjímí utvořila. Mimo jiné jsou to například:

- části těla lidského a zvířecího (Břuch, Brada, Fúsek, Nebřich, Pyšcel, Zub)
- výměšky (Hovno, Moč, Sopol)
- části zvířecího těla (Kozihnat, Čenišek, Rypec, Tlama)
- tělesné nedostatky a nemoci (Hláza, Hrb, Kurděj, Svrab, Šrámek)
- zvířata (Trubec, Bleška, Hádek, Žabina, Bleška, Učeně, Tele, Vlk, Vydra, Kolúch)
- rostliny a jejich části (Ječmen, Jahoda, Malina, Lusk, Pařez, Trs, Špalek)
- přírodní jevy (Mrak, Těň, Žára, Zima).

Na rozdíl od mongolských příjímí, z nichž některá jsou dodnes užívána jako vlastní osobní jména, vyvinula se ze staročeských příjímí a přezdívek většina dnes běžně používaných příjmení.

(Svoboda, Jan: Staročeská osobní jména a naše příjmení. Československá akademie věd, Praha 1964)

3.5 Tituly a čestná jména (col ner, o'rgomz' ner)

Oficiální titul se objevuje až do počátku 20. století ve jménech aristokratů a chánů. Například chán Jeso'ntomor byl nazýván titulem „Enh cagiig togtooson haan“ [Chán, nastolující čas míru], vládce Ajus's'irdar získal titul „Bilegt haan“ [Moudrý chán] a vládce Batmo'nh Dajn haan byl znám pod jménem „Dahin mandsan Mongoli Gegeen Ezen“ [Osvícený pán opět vzkvétajícího Mongolska].

Významné a slavné osoby mohly kromě oficiálního titulu získat i čestné jméno, velice uctivé oslovení spojované s jejich osobou. (Enhbat 2004)

Ve starých dobách si myslitelé z řad inteligence, kteří překládali a tvořili v kláštorech, často dávali přezdívky a pseudonymy, pod kterými publikovali svá díla. Takové jméno mohlo vzniknout překladem mongolského jména otce či matky do sanskrtu nebo naopak přeložením vlastního tibetského či sanskrtského jména do mongolštiny. Tato tradice je živá dodnes, chambolama C'oiz'amc, činný v 90. letech 20. století, se proslavil pod jménem Nomundalai [Mořeknih], což je doslovný překlad jeho tibetského jména (C'oiz'amc).

4. Závěr

Užití vlastních osobních jmen v kulturním prostředí mongolských nomádů nevykazuje na první pohled odlišnosti od prostředí českého. V první řadě se potvrzuje stěžejní funkce osobních jmen ve schopnosti pojmenovávat, diferencovat a individualizovat. Jelikož používání rodného jména neplnilo tuto funkci v dostatečné míře, užívalo se od nejstarších dob dalších druhů jmen ke splnění této potřeby. Ukazuje se, že již v nejstarších dobách byla užívána jména rodová, a to v širší míře než například v Českých zemích, kde byla ponechána výlučně pro potřeby šlechty. Také u mongolských kmenů se jimi označovali především příslušníci aristokracie, a tak mimo ně vznikala příjímí, přízviska a přezdívky, k rodným jménům připojované. Protože narážíme v textech dokládající existenci těchto jmen často na nedostatečný kontext, jen stěží můžeme určit, nakolik bylo určité jméno považováno za rodné, příjímí nebo přezdívku, shodují-li se možnosti tvarů těchto jmen od stejného kořene slova.

V nejstarších dobách se v českém i mongolském prostředí utvářela jména stejnými postupy a na základě stejných motivačních pohnutek. Zřetelně to dokládají skupiny významů jmen, existujících v obou jazycích, i používání jména pro zvláštní specifické účely.

V průběhu vývoje oficiálního tvaru jména jedinců došlo ke zřetelným rozdílům v české a mongolské kultuře. Zatímco v české se z příjímí a přezdívek vytvořila příjmení a stabilizoval se soubor závazně užívaných křestních jmen a dědičných příjmení, od roku 1780 byla zavedena oficiální antroponymická soustava (Svoboda 1964: 187), v mongolské přetrvávalo až do počátku 20. století kladení důrazu na rodné jméno, jež bylo doplňováno o geografický údaj, jméno otce nebo přízvisko, ovšem nedědičně a značně proměnlivě v různých obdobích života.

Zásadní rozdíl spatřuji v nahlížení významu osobního jména a jeho funkce v dnešní době. V české společnosti se vybírá jméno pro novorozence v drtivé většině případů podle vkusu rodičů a příbuzných, výběr jména je také značně omezen kodifikovaným souborem rodných jmen, přičemž zde je možnost dát dítěti jméno, které neobsahuje, ale takový krok s sebou nese mnohé nepřijemnosti a nepochopení ze strany úřadů.

Jestliže se při běžném sociálním styku s mongolským obyvatelstvem nesetkáme s ničím výjimečným v oblasti osobních jmen, budeme překvapeni, jak se projevuje víra v sílu slova a magické vlastnosti jména zejména v mezních životních situacích nebo při událostech, které bude Mongol považovat za krajně nebezpečné. Při běžné komunikaci Mongolové neuvažují o významu svých jmen navzájem a snad jen v oblasti myšlenkových procesů si nevědomě uvědomují význam jména člověka, je-li pro to příčina. Stane-li se ovšem něco

neobvyklého, bude-li Mongol cítit ohrožení zdraví, života nebo úspěchu a dobrého žití svého nebo svých blízkých, může být za jeden z důvodů neblahých událostí považováno nevhodné jméno. Proto je na výběr vhodného jména dítěte kladen veliký důraz. Od jména jedince je očekáváno, že svým významem život svého nositele pozitivně ovlivní, nebo jej bude chránit. Používání jména v běžném každodenním styku je omezoáno různými pravidly a zákazy, především vůči členům blízké rodiny a ctěným osobám. Mongolové mohou zvolit za osobní jméno de facto jakékoli slovo ze slovní zásoby a mohou velice dobře a snadno vytvořit i zcela nový tvar jména díky mnoha produktivním slovním kořenům, které se dají vzájemně kombinovat. Taková na první pohled zdánlivá volnost při výběru jména podléhá striktním pravidlům, vycházejícím z tradičních představ o životě a nároků, které by měl význam jména uspokojit. Ve výběru jména se tedy může odrážet zkušenost daných jedinců, události, které se již v životě staly nebo které by se stát mohly a snaha o jejich ovlivnění, doporučení a rady vážených osob, důraz na vhodnost jména pro konkrétního jedince a v neposlední řadě také vkus toho, kdo jméno vybírá.

V poslední době je zřejmá tendence od upouštění dodržování mnoha zvyků a tradic, nevyjímaje ty, které se váží k osobním jménům. Ačkoli byly zvyky a tradice v širokém povědomí dotazovaných, mnozí z nich je znali z vlastní zkušenosti, už je nedodržují v takové míře jako dříve. Je asi otázkou času, kdy začne převládat povědomí o tradicích ne z vlastní zkušenosti, ale ze zkušenosti zprostředkované médií nebo jinými lidmi, nevytratí-li se tato zkušenost vůbec.

Tato práce proto nabízí teoretické východisko pro další výzkum v oblasti vlastních osobních jmen mongolských nomádů, zaměřenou na aktuálnost povědomí o zvycích a dodržování tabu a tradic v konkrétních lokalitách. Hlubší rozbor by si zasloužilo i téma víry v sílu slova a význam jména, odrážející se v komunikaci a způsobu myšlení Mongolů.

Seznam použité literatury:

Mongolistika:

- Ariyaasu'ren, C': Mongol yos zans'lin dund tailbar toli [Střední výkladový slovník mongolských zvyků]. Hu'uhdiin hevleliin gazar, Ulaanbaatar 1991
- Enhbat, Hiad Das'dondogiin: Hu'muunii zohist ner [Vhodné jméno člověka]. Zuuni nom, Ulaanbaatar 2004
- Grollová, Ivana a Zikmundová, Veronika: Mongolové pravnucci Čingischána. Triton, Praha 2001
- Oberfalzerová, Alena: Metaphors and Nomads [Metafory a nomádi]. Triton, Praha 2006
- Serz'ee, Besu'd Z'ambaldorz'iin: Mongol hu'nii ner [Mongolská osobní jména]. S'UA-iin Hel zohiolin hu'reelen Erdem, Ulaanbaatar 1992
- Serz'ee, Besu'd Z'ambaldorz'iin: Mongol hu'nii neriin toli [Slovník mongolských osobních jmen]. MUIS, Ulaanbaatar 2007
- Serz'ee, Besu'd Z'ambaldorz'iin: Mongol ovgiin neriin uc'ir [Význam mongolských rodových jmen]. MUIS, Ulaanbaatar 2007
- Serz'ee, Besu'd Z'ambaldorz'iin a Oc'ir, Taic'iud Ayuudain: Mongolc'uudin ovgiin lavlah [Informace o mongolských rodech]. S'UA-iin Informatikiin Hu'reelen, Ulaanbaatar 1998
- Sodnom, C': Mongol hu'nii neriin tuhai [O mongolských osobních jménech]. In: Mongolin sudlalín zarim asuudal [Některé otázky mongolského výzkumu]. S'UA, Ulaanbaatar 1964
- Tajná kronika Mongolů (v překladu Pavla Pouchy). Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha 1955
- To'morceren, Z': Mongol helnii u'gsiin sangiin sudlal [Studie mongolské slovní zásoby]. S'UA, Ulaanbaatar 1974
- Vobořilová, Jana: Některé projevy uctívání přírody v chování a řeči mongolských nomádů. Diplomová práce ústavu Dálného východu FF UK, Praha 2004

Problematika vlastních jmen:

- Blanár, Vincent: Teória vlastného mena [Teorie vlastního jména]. Veda, Bratislava 1996
- Pleskalová, Jana: Tvoření nejstarších českých osobních jmen. Masarykova univerzita v Brně, Brno 1998
- Rameš, Václav: Po kom se jmenujeme? Encyklopedie křesťanských jmen. Libri, Praha 2001
- Salajka, Milan: Kalendář, osobní jména a křesťanské svátky. Victoria Publishing, Praha 1994

Svoboda, Jan: Staročeská osobní jména a naše příjmení. ČSAV, Praha 1964

Vrhel, František: Vlastní jména: etnologická reflexe. Text je součástí řešení Výzkumného záměru MSM 0021620827 České země uprostřed Evropy v minulosti a dnes, FF UK v Praze

Slovníky a další literatura:

Akademický slovník cizích slov. Academia, Praha 1998

Frazer, James George: Zlatá ratolest. Votobia, Praha 1994

Ganhuyag, C'uluunbaatar: Mongolian English Dictionary [Mongolsko-anglický slovník].
Project Monendic, Ulaanbaatar 2005

Klér, Aleš: Tezaurus jazyka českého. Lidové noviny, Praha 2007

Soukup, Václav: Přehled antropologických teorií kultury. Portál, Praha 2004

Šíma, Jiří a Luvsanz'av, C'oidz'avin: Mongolsko-český a česko-mongolský kapesní slovník.
SPN, Praha 1987

Universum, Všeobecná encyklopedie. Odeon, Praha 2000

Seznam informátorů a konzultantů:

Informátoři:

Baasanceden (O'old Ic'innorovin): muž, 66 let, kraj Arhangai, okres O'lzii

C'alhaa (Dorz'su'rengiin): muž, 63 let, kraj Hentii, okres Bats'iret

Davaanyam (Cecegmaagiin): žena, 35 let, kraj Hentii, okres Bats'iret

Ariunz'argal (Taic'iud Gu'rsed): žena, 38 let, Ulaanbaatar

Bate'imeg (Altc'in Bayasgalani): žena, 33 let, Ulaanbaatar

Dolgor (Cecegmaagiin): žena, 32 let, Ulaanbaatar

Mo'nhtuul (Batmo'nhni): žena, 31 let, Ulaanbaatar

Nandinbaatar (Zahiragc' Myagmariin): muž, Ulaanbaatar

Otgonhu'u (Cedendorz'iin): žena, 35 let, Ulaanbaatar

Pu'revsu'h (Urtnasan): muž, 23 let, Ulaanbaatar

Pu'revsu'ren (Nyada Z'argalsaihani): muž, 28 let, Ulaanbaatar

Saruulceceg (Besu'd Su'renhorloogiin): žena, 36 let, Ulaanbaatar

Serz'ee (Besu'd Z'ambaldorz'iin): muž, 56 let, Ulaanbaatar

Suvd (Gal Cendsu'rengiin): žena, 56 let, Ulaanbaatar

Konzultanti:

Doc. Dr. Urad Z'u'gderiin Luvsandorz'

PhDr. Lygžima Chaloupková

PhDr. Alena Oberfalzerová, PhD.

Mgr. Dan Berounský, PhD.

Transkripce:

Pro přepis mongolských jmen, názvů děl, termínů i přímé řeči z azbuky do latinky používám fonetickou transkripci dle Aleny Oberfalzerové v práci *Metaphors and Nomads* (Oberfalzerová 2006:15). Tento přepis použila autorka již v roce 2002, ve své disertační práci na FFUK „Metaforická řeč a myšlení mongolských nomádů (analýza živých rozhovorů)“.

Každé písmeno má svůj ekvivalent, mimo měkký a tvrdý znak, místo kterých je použito příslušného krátkého vokálu podle vokální harmonie. Sémanticky rozlišovací párové fonémy (grafémy) jsou odlišeny apostrofy, místo pro tento účel dříve v české literatuře užívaných přehlásek, háčků a samostatných grafémů: o/ö → o/o', c/č → c/c', dz/dž → z/z' , s/š → s/s' apod.

Problematická písmena:

Cyrilice	Latinka
У	u'
ө	o'
ж	z'
з	z
ч	c'
ц	c
ш	s'
х	h
е	ye, yo', y (pouze před –ий)
ё	yo
ю	yu, yu'
я	ya, y (pouze před –ы)
й	i (podle chalchské výslovnosti ай, ей, ой, уй, үй, ий → ai, ei, oi, ui, u'i, ii)
ы	ii
ь	i, e/o' (před sufixem voluntativu –е → -ye / -yo')
ъ	a/o (před sufixem voluntativu –я/ё → -ya/-yo, i po šeplových souhláskách před sufixem voluntativu)

Pouze některé termíny, pojmy a geografické názvy uvádím tak, jak jsou zavedené v úzu českého jazyka.

Použité zkratky:

aj.	a jiní/a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
doc.	docent
hl.	hlavně
např.	například
nomo.	novomongolsky
p.	pan
prof.	profesor
př. n. l.	před naším letopočtem
př. Kr.	před Kristem
stmo.	staromongolsky
stol.	století
tj.	to je
tzv.	takzvaný/á/é, takzvaně

Fotografická příloha:

1. kraj Arhangai, okres O'lzii

„Z dob, kdy lidé uctívali stromy, kameny i zvířata, která je živila nebo kterých se báli, zůstalo v Mongolsku mnoho připomínek. Již první kočovníci skytského údobí zanechali během 2.-1. tis. př. Kr. (kdy na mongolském území začínala éra Hunů) po celé Přední a Centrální Asii kamenné desky, na nichž se jejich totemová zvířata – jeleni – vzpínají v letu ke Slunci.“ (Grollová, I., Zikmundová, V.: Mongolové pravnucci Čingischána. Triton, Praha 2001, str. 77)

O'old Ic'innorovin Baasanceden:

Jeho nejmladší dcera Pu'revsu'ren dostala jako malá od svého dědečka (otce pana Baasancedena) zástupné a ochranné jméno Tegee (od temdeg [odznak / razítko]). Přezdívku vybral dědeček, neboť hlava nově narozeného dítěte mu připomínala tvarem pečeť, tradiční těžké kovové razítko, nošené přivěšené k opasku (to samé, které pan Baasanceden drží u dýmky). Dodnes jsou malé děti přibližně do tří let svého života oslovovány zástupnými jmény namísto pravého jména, aby tak byly chráněny před negativními silami.

2. kraj Hentii, okres Bats'iret

Informátorka Cecegmaagiin Davaanyam dostala jméno, které vybral její otec a podle kterého ji doma oslovovali Davaanaa. Když jí bylo sedm let, zapsala ji matka ve škole pod jménem Cogtuyaa, které používá jako jméno úřední, má je uvedené v občanském průkazu a užívá jej v práci. Bývalí spolužáci a spolupracovníci ji proto oslovují Coomoo.

3. Ulaanbaatar – čtvrť C'ingeltei

Příkladem častého používání přezdivek pro bližší identifikaci jedince může být jejich užití i v nápisech na ohradách, plotech a zdech. Zde je dívka Erdenetuyaa blíže určena často používanou přezdívkou Ulaanaa.

